

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Școala doctorală de Științe Socio-Umane

TEZĂ DE DOCTORAT
Rezumat

**„Noaptea de Sânziene” – palimpsest
al textelor eliadești**

Doctorand,
Rusu Mihaela

Conducător științific,

Prof. Univ. Dr. Doinița Milea

Comisia de îndrumare

Prof. Univ. Dr. Simona Antofi
Prof. Univ. Dr. Nicoleta Ifrim
Lect. Univ. Dr. Laurențiu Ichim

Seria: U2: filologie-română nr.16

GALAȚI
2018

DECIZIA

nr. 354/27.02.2018

Conform modificărilor aduse Codului studiilor universitare de doctorat prin Hotărârea Guvernului României nr. 134/2016 și de Regulamentul de organizare și funcționare al CNATDCU aprobat prin Ordinul Ministrului Educației Naționale și Cercetării Științifice nr. 3482/24.03.2016 – Anexa 1 – Metodologia de evaluare a tezelor de doctorat; având în vedere referatul conducătorului științific Prof.dr. Doinița-Marcela MILEA cu numărul 3819/26.02.2018, privind propunerea comisiei de susținere publică a tezei de doctorat; conform aprobării Consiliului pentru studiile universitare de doctorat în data de 27.02.2018; în baza Ordinului Ministrului Educației Naționale și Cercetării Științifice nr. 3174/18.02.2016 privind numirea rectorului;

Rectorul universității decide:

Art. 1. Se numește comisia pentru evaluarea și susținerea publică a tezei de doctorat de către doctorand/a/ul **RUSU I. MIHAELA**, domeniul **Filologie**, în următoarea componență:

1. Președinte	Prof.dr. Nicoleta IFRIM
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
2. Conducător de doctorat	Prof.dr. Doinița-Marcela MILEA
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
3. Referent oficial	Prof.dr. Andrei TERIAN-DAN
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
4. Referent oficial	Prof.dr., cercet. șt. gr. I Laura-Eveline BĂDESCU
Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, București
5. Referent oficial	Prof.dr. Eugenia-Simona ANTOFI
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Art. 2. Școala doctorală de Științe socio-umane, Secretariatul doctorat, Compartimentul salarizare și Serviciul financiar vor duce la îndeplinire prevederile prezentei decizii.

RECTOR,
Prof. dr. ing. Iulian Gabriel BÎRSAN

Cuprins

INTRODUCERE	6
Capitolul I. Evoluția palimpsestului de la vechea imagine a papirusului la figura reprezentativă a transtextualității.....	14
Capitolul II. „Scurtă istorie” a paratextului romanului „Noaptea de Sânziene”.....	20
2.1 Contractul de lectură paratextuală sau despre „cum un text devine carte”.....	20
2.1.1. Autorul Mircea Eliade – „o marcă a puterii” în discursul paratextual?	24
2.1.2. Noaptea de Sânziene – un titlu metaforă care impune o relație dialogică cu cititorul.....	34
2.1.3. „Discursul de escortă” sub semnătura lui Eliade – un avertisment dat lectorului profan.....	40
Capitolul III. „Noaptea de Sânziene”: roman – un arhitext „fără granițe”.....	46
3.1 O clasă tematică – „romanul-roman” – reabilitează epicul prin „demnitatea metafizică” pe care o încorporează.....	46
Capitolul IV. Lectura discursului metatextual în gândirea lui Mircea Eliade.....	69
4.1 „Scriitura în oglindă” și relația critică a textului cu sine însuși.....	69
4.1.1. Ciru Partenie – un romancier care face „autobiografia unei fanteze” invocând „narațiunea mitică”.....	73
4.1.2. Bibicescu – un dramaturg care gândește o nouă poetică a spectacolului cu intenția de „a exorciza destinul”.....	80
4.2. Mircea Eliade – un autor care ține un „jurnal de creație” pentru „a lumina opera pe dedesubt”.....	83
Capitolul V. Lecturile lui Mircea Eliade „citite” prin optica jocului intertextual.....	89
5.1 Intertextualitatea sau despre „cum să pui în relație un text cu altul”.....	89
5.2. Intertextualitatea citațională.....	95
5.2.1 „L'embarras du choix existentiel”: „Filosoful ratat”, Petre Biriș, polemizează cu existențialismul francez.....	96
5.2.2. Dante și Eliade: „selva oscura” ca labirint al existenței.....	104
5.2.3 <i>E departe stâna?</i> – „une réécriture à la manière d'Eliade” a legendei lui Parsifal.....	111
5.3. Intertextualitatea aluzivă.....	121
5.3.1. Ileana – un nume paradigmatic intra și intertextual.....	121
5.3.2 Ștefan și Ileana sau mitul tristianian transpus în spațiul românesc.....	126
5.3.3 „Misterul doamnei Zissu” – aluzia politică ca strategie de camuflare a profanului.....	137

5.3.4. „Noaptea de Sânziene”– romanul care face anatomia unui sentiment aluziv intertextual: dorul.....	145
5.3.5. Anchetatorul: o temă intratextuală care anunță scenariile detectiviste ale prozei fantastice eliadești.....	156
5.3.6. Omul și călătoria. Ștefan și Ulise.....	167
Capitolul VI. Hipertextualitatea în opera lui Mircea Eliade: o metamorfoză mereu incompletă a discursului identitar „în travesti”.....	174
6.1 Scriitura hipertextuală – un mod de „a face ceva nou din ceva vechi”.....	174
6.2 De la modelul scriiturii hipertextuale la autotextualitate.....	181
6.2.1 „Șantier”: „romanul indirect” ca produs livresc care mizează pe rețeta scriiturii transformative.....	185
6.2.2 „India” – scriitura eseistică și confesivă de extracție autotextualistă.....	196
6.2.3 „Jurnalul portughez” sau despre cum se scrie un text diaristic pentru a fi citit ca roman inițiativ.....	202
6.2.4 „Fragmente de jurnal”: jocuri de ocultare a eului diaristic în oglinda deformatoare a scriiturii.....	211
6.2.5 Mircea Eliade – autorul memoriilor sub dominația scriiturii autotextualiste.....	222
6.3 Autopastișa și „pactul tacit” dintre pastișor și propriul model de scriitură.....	230
6.3.1 Un caz aparte de autopastișă: Mircea Eliade, scriitor nocturn, pastișând modelul scriitorului diurn.....	233
Capitolul VII. Lectura „noptilor” narrative.....	259
7.1. Mircea Eliade și Mihail Sadoveanu își dispută Sânzienele.....	259
CONCLUZII.....	271
GLOSAR DE TERMENI ELIADEȘTI.....	280
BIBLIOGRAFIE.....	292

„NOAPTEA DE SÂNZIENE” – PALIMPSEST AL TEXTELOR ELIADEȘTI

Rezumat

Cuvinte-cheie: Mircea Eliade, Gérard Genette, palimpsest, transtextualitate, paratextualitate, autor, titlu, discursuri de escortă, arhitextualitate, narațiune mitică, roman-roman, metatextualitate, punere în abis, intertextualitate, (auto)hipertextualitate, traseu inițiatic, frescă-istorică, mit, simbol, variație stilistică, transstilizare.

Prima decadă a exilului voluntar în Occident, îi adusese lui Eliade publicarea unui număr destul de mare de cărți și articole din sfera istoriei ideilor și credințelor religioase, punți de legătură între Orient și Occident, care nu spuneau însă nimic cititorului francez despre românul scriitor de literatură, Mircea Eliade. În afara granițelor țării, Eliade arăta lumii întregi că existau și în mentalul românesc mituri ce puteau resuscita cultura mondială, subminată de apetența pentru demistificare a omului modern, care a pierdut sensul sacru al existenței.

Trecerea anilor îi va aduce lui Eliade celebritatea la care visa încă din adolescență, dar recunoașterea calității sale de literat se va limita (nedrept) aproape exclusiv la mediile literare românești, fapt care confirmă ideea că acest aspect al personalității creatoare a lui Eliade, în ciuda deschiderii științifice de care s-a bucurat, a rămas înscrisă în spațiul cultural românesc.

Unei opere atât de vaste și complexe, care îmbină literatura, eseistica, filosofia, diarismul, istoria ideilor și credințelor religioase, dar și corespondența, era firesc să-i fie dedicate numeroase studii, eseuri și monografii, dar cele mai multe exegeze se confruntă cu neajunsul de-a nu putea surprinde, printr-un efort totalizator, întreaga creație a savantului, gest de altfel aproape imposibil, dacă ținem cont de faptul că Eliade, conform unui proiect menționat în corespondența cu Mircea Handoca, își ordona ediția critică a operei sale în nu mai puțin de 36 de volume. Dincolo de multitudinea de teorii, metode și grile de lectură aplicate pe textele literare ale lui Eliade, o atenție deosebită se cere acordată operei pe care autorul o aprecia în mod deosebit, *Noaptea de Sânziene*, opera sa de maturitate.

Știind că idealul literar al lui Eliade era acela de a scrie „o carte care să-l exprime în întregime”, pe el, „spiritul amplitudinii”, aspirant la condiția lui *uomo universale*, considerăm că romanul *Noaptea de Sânziene* trebuie să beneficieze de o cercetare (re)contextualizată în raport cu esteticile literare postbelice, dar și cu cele postmoderne. Scriind acest roman în deplină maturitate, după experiența Indiei, a Gărzii de Fier, a diplomației și a exilului, Eliade comunică prin el un anumit *Weltanschauung*, într-o structură internă de carte-mărturie, care poate fi citită ca un *roman-palimpsest*, înglobând gândirea „omului total”, Mircea Eliade.

Romanul *Noaptea de Sânziene*, publicat de Mircea Eliade la Paris, în 1955, trăiește prin sincretismul rafinat al simbolurilor, prin atmosfera stranie și prin compoziția palimpsestică, în care se întretes, ca într-un păienjeniș, temele majore ale literaturii din toate timpurile: iubirea, moartea și timpul. Romanul este susceptibil de o lectură multiplă: realistă, mitologică, istorică, psihologică, fantastică. Ipoteza noastră de lucru a fost aceea că *Noaptea de Sânziene* se impune a fi citită ca o operă „de prim rang” pentru că, într-o construcție etajată, exprimând un sens existențial uman de o permanentă actualitate, face posibilă o lectură în cheie transtextuală, reușind să combine un registru complex de texte, în permanentă alunecare. Esențial este ca cititorul, asemeni anticilor, să nu rupă complet punțile între istorie, psihologie și mit (literatură), între realitatea cotidiană și realitatea esențială a lumii, care ascunde ceva mai profund, de ordinul sacrului, dincolo de prozaismul faptelor.

Pentru cititor, lectura echivalează cu o „ieșire din timp”, căci durata narativă este imaginară, transistorică. Citind acest roman, cititorul este susceptibil de un comportament mitic, pentru că retrăiește cu intensitate faptele imaginare, povestite și, pentru ca totul să devină încărcat de sens, el este determinat să înțeleagă că lumea pământească și cea supranaturală fuzionează, ștergând frontiera dintre sacru și profan. Pentru această înțelegere superioară a lucrurilor se impune o abordare mai aparte a temelor și motivelor literare, prin identificarea spațiului de trimitere a relațiilor transtextuale, ceea ce constituie, de fapt, logica demersului nostru.

Pentru a judeca valoarea unui *roman-palimpsestic* cum se arată a fi *Noaptea de Sânziene*, cititorul este chemat să urmeze un demers anevoios: să analizeze cărțile savantului în totalitatea lor, pentru că, din nefericire, Eliade nu a scris o carte care să îl reprezinte clar și limpede „în întregime”, și de aceea sensul acestui „roman-total” nu poate fi deslușit decât pornind de la ansamblul gândirii sale.

Un important punct de reper în studiul nostru îl reprezintă teoriile naratologice elaborate de Gérard Genette, în câteva lucrări de referință, precum *Palimpsestes. La littérature au second degré*, *Seuils*, *Figures IV*, dar și *Introducere în arhitext*, din care, în capitolul ***Evoluția palimpsestului de la vechea imagine a papirusului la figura reprezentativă a transtextualității***, am extras instrumentarul științific necesar unei laturi a demersului nostru. Structura lucrării a intenționat să pună în evidență corespondențele dintre relațiile transtextuale care se stabilesc între romanul în discuție, opera autorului și literatura lumii, fără a pierde din vedere semnificația gândirii filosofice eliadești, pentru care omul, pentru a atinge nemurirea, este chemat să îmbrățișeze toate lumile create.

Complexitatea romanului *Noaptea de Sânziene* m-a determinat să-l numesc *roman-palimpsest*, deoarece deschiderea universului ficțional îi solicită în permanență cititorului accesul către lumile ascunse ale textului, în încercarea de a descifra misterul existenței, pe care autorul îl întreține cu consecvență. Universul ficțiunii românești constituie un microcosmos („doisprezece ani de existență românească”) în care se reflectă știința despre Cosmos a autorului ei și pentru a cărui cercetare s-a impus un studiu de caz programatic, care să îndrăznească să pună în evidență cât mai multe din sensurile sale de suprafață și de adâncime.

Organizarea cercetării în cinci mari capitole dedicate paratextualității, arhitextualității, metatextualității, intertextualității și hipertextualității s-a făcut, nu atât din convingerea că o astfel de analiză ar avea șanse sigure de epuizare a tuturor semnificațiilor textului, cât din rațiuni metodice, care să impună demersului hermeneutic un traseu mai ordonat. Știința mistagogului se insinuează în „planurile înclinate” ale romanului, încât cititorul se pierde constant în labirintul semnificațiilor care se bifurcă ca într-un labirint, generând noi înțelesuri, uneori contradictorii. Lectorului captiv într-un dublu labirint, al ficțiunii și al propriilor interpretări, nu-i rămâne altceva decât să reia, iar și iar, lectura cărții, *à rebours*, în speranța găsirii firului salvator.

Capitolul despre *paratextualitate* („*Scurtă istorie*” a *paratextului romanului „Noaptea de Sânziene”*) a condus la ideea că peritextul romanului ar fi putut contribui semnificativ la receptarea acestuia. Analizând paratextul romanului *Noaptea de Sânziene*, în diferite sale ediții românești sau străine, s-a conturat ideea că lectorul comun a ales să citească acest roman ținând cont în primul rând de autor și de titlul, paratextul auctorial fiind cel mai adesea omis cu buna știință, deși se cunoaște faptul că acest *discurs de escortă* se naște în descendență directă din opțiunile autorului.

A intra în universul ficțional al unei cărți presupune străbaterea mai multor „praguri/ porți” care decurg unele din altele ca într-un ritual. Unul din aceste „praguri” este reprezentat chiar de numele autorului care figurează, alături de titlul operei, pe pagina de gardă. Subcapitolul intitulat *Autorul Mircea Eliade – „o marcă a puterii” în discursul paratextual?* pune în lumină faptul că pentru publicul francez din a doua jumătate a secolului al XX-lea, Mircea Eliade era un exilat, un intelectual refugiat la Paris, un român care hotărâse să renunțe la provincialismul cultural pentru o carieră europeană sau chiar universală. În calitate de intelectual în exil, Eliade își gândea rolul de pe poziții combative, considerând că scriitorul român trebuia „să prezinte străinătății adevăratele aspecte și adâncimi ale culturii noastre populare și moderne; [iar] pe plan politic – să se angajeze în lupta spirituală ce se dă între cele două lumi, între cele două moduri de a fi: *al robiei* și *al*

libertății.”¹ Prima ediție a romanului a fost un „semieșec”, tocmai pentru că primul element de identificare paratextuală, autorul, nu reprezenta un nume de referință în mediile culturale europene de la mijlocul secolului al XX-lea.

Subcapitolul *Noaptea de Sânziene – un titlu-metaforă care impune o relație dialogică cu cititorul* dovedește importanța pe care Eliade o acordat-o diferitelor titluri avute în vedere pentru romanul său de maturitate, nu doar pentru rolul lor mediator și persuasiv, dar mai ales pentru relația pe care titlul o întreține cu textul propriu-zis. Noaptea de Sânziene reprezintă un simbol² mitologic care, aplicat romanului omonim al lui Mircea Eliade, indică drama neîmplinirii iubirii în spațiul lumii contingente, singura împlinire desăvârșită fiind posibilă doar în spațiul transcendental, în cer. Prima publicare a romanului cu un titlu schimbat este perfect justificabilă, sintagma *Noaptea de Sânziene*, greu traductibilă (sărbătoarea populară a Sânzienelor nu-și găsea un spațiu de rezonanță pentru cititorul francez), fiind înlocuită în edițiile străine cu expresia *Pădurea interzisă*. Titlul romanului din edițiile străine „păstrează epifania pădurii ca simbol al unui teritoriu sacru unde profanii, neinițiații nu au acces”³, pentru că lor le este inaccesibilă metafizica lucrurilor. Spațiul în care Ștefan se întâlnește de trei ori cu Ileana (femeia ursită), este pădurea (din București, din Lisabona și din Royaumont), loc în care timpul devine sacru. Ca într-o biserică metafizică, cei doi se logodesc în pădure și tot în pădure își vor găsi și moartea. Este de menționat faptul că unul dintre titlurile rezervate pentru acest roman a fost și *Marele Vehicul*, traducerea literală a termenului budist, *mahayana*. În dialectica simbolurilor, orice vehicul (automobil, trăsură, camionetă, lift) „poate simboliza trecerea de la o formă de a fi la alta: trecerea de la profan la sacru, de la ignoranță la cunoaștere (inițiere), de la singurătate la nuntă, de la viață la moarte”⁴, tocmai pentru că această trecere presupune o rupere de nivel ontologic.

Romanul nu s-a bucurat niciodată de un real succes, nici de public, nici de critică, principala cauză fiind complexitatea conținutului de idei filosofice care, pentru a fi asimilate de cititor, au avut nevoie de o analiză metadiscursivă, cel mai adesea suplinită de *discursurile de escortă*⁵. În subcapitolul *„Discursul de escortă” sub semnătura lui Eliade – un avertisment dat lectorului profan* am arătat că semnatarul prefeței ediției portugheze se exprima în dubla calitate de autor și

¹ Mircea Eliade *apud* Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989*, Compania, București, 2003, p. 222.

² La miezul nopții de Sânziene cerurile se deschid unui loc geometric al tuturor posibilităților care permit ieșirea din timp și accesul către un spațiu paradisiac.

³ Ofelia Ichim, *Pădurea interzisă. Mit și autenticitate în romanele lui Mircea Eliade*, Alfa, Iași, 2001, p. 168.

⁴ M. Eliade în prefața de autor a ediției portugheze a romanului, tradusă în limba română de Dan Caragea în nr.45/ 2006 al revistei „România literară”, pp.16-17.

⁵ Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Polirom, Iași, 1998, p. 130.

interpret autorizat, fiind singurul care posedă avantajul unei viziuni unitare asupra operei. Încercând să-și dirijeze viitorii lectori în demersul interpretativ al romanului, Eliade expune direcțiile majore ale operei, prin negare: „*Pădurea interzisă* nu este un roman filosofic” și nu ilustrează „o anumită concepție simbolică”, idei care trebuie citite *à rebours*. *Noaptea de Sânziene* este, de fapt, și un roman filosofic, întrucât personajele sale sunt intelectuali care discută idei și exprimă concepția simbolică a camuflării sacrului în profan. Pentru a exprima ceea ce a vrut să realizeze, prefața se încheie cu o „declarație de intenție” în favoarea „romanului-roman”, a „narațiunii mitice”. Pentru Eliade „romanul-roman” constituie o formulă romanescă glorioasă în care „narațiunea dobândește o funcție metafizică”. Miza demersului său prefațial o reprezintă evidențierea direcțiilor generale ale romanului: estetica autenticistă, dialectica idelor, spațialitatea, raportul umanului cu sacrul, feminitatea inițiativă, experiențialismul, libertatea, aventura, teme ce însumează toate scrierile anterioare romanului, prefigurând într-un anumit sens viitoarele nuvele. Concluzia care se impune cititorului acestor paratexte este aceea că pentru Eliade maturul, promotor în tinerețe al esteticii autenticiste, a fi autentic la modul absolut înseamnă a trăi în dimensiunea sacră a existenței.

Cititorul lui Eliade, pentru a surprinde fascinația acestui roman, trebuie să citească și paratextul, și textul propriu-zis împreună, pentru ca, printr-un proces dinamic, să ajungă la sensul operei.

Analiza capitolului destinat *arhitextualității* („*Noaptea de Sânziene*”: roman – un *arhitext* „*fără granițe*”) a condus la ideea că subintitularea unei opere cu denumirea de *roman* trimite cititorului anumite semnale interpretative, prin sugestia de ficționalitate pe care i-o oferă încă din această precizare infratitulară. Subtitlul „roman” se găsește de cele mai multe ori pe coperta cărții, deci informația se subordonează practicii paratextuale, dar totodată această precizare se constituie și într-o informație de natură metatextuală pentru că îl orientează pe lector într-un anumit tip de încadrare generică. Înțelegând că granițele relațiilor transtextuale se suprapun și se întrepătrund, capitolul despre arhitextualitate s-a materializat într-o analiză orientată în direcția unei generoase direcții estetice, tocmai pentru că, încercând să stabilesc locul romanului eliadesc în ierarhia canonului cultural epocal (european și românesc), se impunea lămurirea perspectivei autorului asupra a ceea ce el intenționa să imagineze într-o operă subintitulată „roman”.

Încă din tinerețe, în studiile sale, Eliade a analizat originile și condiția romanului în raport cu genurile antice nobile, mai ales în raport cu epopeea și cu mitul, considerat a fi forma primară a oricărei relatări umane. În *Noaptea de Sânziene*, Eliade optează pentru o formulă narativă proprie – „romanul-roman” care, continuând autenticismul trăirii, a migrat spre autenticismul spiritualității, amalgamând experiența, de inspirație tradiționalistă, cu experimentul, deschis spre modernitate.

Simțind că moda „romanului de idei” își trăise deja gloria, Mircea Eliade, format în spiritul autenticismului, a gândit reînnoirea literaturii, propunând cititorului postbelic formula „narațiunii mitice”.

„Romanului-romanul” îi revine misiunea de a „cosmiciza cunoștințele”, adică de „a restabili legăturile primordiale ale omului, a regăsi timpul cosmic, a redescoperi funcția mitului.”⁶ Dacă omul societăților arhaice nu putea exista fără mituri, tot așa, conchide Eliade, nici omul modern nu poate exista fără „povestiri exemplare”, întrucât în contemporaneitate narațiunea reprezintă „o formulă readaptată conștiinței moderne a mitului și mitologiei.”⁷ Eliade consideră că narațiunea mitică încorporează „o demnitate metafizică”, ignorată secole de-a rândul de tradiția romanului realist, și, de aceea, scopul literaturii sale este tocmai reabilitarea acestei „demnități metafizice”. Critica literară a integrat *narațiunea mitică* literaturii fantastice, caracterizând acest tip insolit de fantastic prin sintagme absolut originale: „fantastic oriental”⁸, prin excelență ne-miraculos, opus fantasticului occidental, de tip miraculos, „fantastic subreptice”⁹ care se manifestă printr-un proces meandric de recunoaștere a Irealului în Real sau „fantastic de tip erudit”¹⁰, pentru că el gravitează în jurul temei „sacralului camuflat în profan”. După ce fața Europei fusese schimonosită de cele două războaie mondiale și Nietzsche proclamase moartea lui Dumnezeu, Eliade își propunea să demonstreze contemporanilor faptul că sacralul nu a dispărut din lumea modernă și că omul nu este singur în univers, memoria sa poziționându-l în descendența unor mituri salvatoare.

Pentru el, omenirea se reîntoarce ritualic spre narativ, spre mitologic, tocmai pentru că, indiferent de modele culturale, omul, „făcut din cuvânt”, nu poate să se caute și să se regăsească decât în această istorie a cuvântului.

În *Palimpsestes*, Genette analizează metatextualitatea alături de celelalte relații transtextuale, caracterizând-o drept „o relație de tip comentariu” înscrisă sau nu în chiar textul literar. *Noaptea de Sânziene* poate fi citită și ca o metaficțiune, pentru că romanul are și o importantă dimensiune metatextuală.

⁶ Eugen Simion, *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, p. 226.

⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁸ Nicolae Steinhardt, *Incertitudini literare*, Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p.111.

⁹ „Fantastic nu mai este dialogul între două lumi, ori suspendarea eroului între ele, ci prezența neștiută a uneia în cealaltă.(...) fantastică este o ordine secundă a Realului, adică ordinea Irealului, care o dublează pe cea aparentă și logică a Realului. Cu alte cuvinte, fantastică este prezența neștiută a Sacralului, camuflată în Profan, fantastică pentru că rațiunea noastră, aparținând ea însăși Profanului, n-o mai poate integra firesc unui Cosmos Total, ci o refuză, adică o proiectează în lumea de dincolo.”[Sorin Alexandrescu, *Dialectica Fantasticului*, în „La țigănci de Mircea Eliade”, Echinox, Cluj-Napoca, 2001,12-13]

¹⁰ Eugen Simion, articolul *Mircea Eliade*, în *DGLR*, IV, Univers Enciclopedic, București, 2006, p.26.

Modelul romanului în roman fusese exersat de Eliade încă de la sfârșitul anilor '20 când, apelând la tehnica folosită de Gide în *Falsificatorii de bani*, scrisese *Romanul adolescentului miop*. Romanul de maturitate al autorului furnizează o serie de pasaje autoreferențiale ce trebuie puse în relație cu ideile despre roman exprimate critic de Eliade în câteva eseuri de tinerețe, căci ele au în vedere implicarea cititorului în conștientizarea actului de lectură critică. În capitolul despre relațiile *metatextuale* ale romanului (*Lectura discursului metatextual în gândirea lui Mircea Eliade*), am evidențiat faptul că prin vocea a doi autori fictivi (Partenie și Bibicescu), puși în scenă de intriga complicată a romanului, textul eliadesc și-a definit permanent modul de generare de sens secund. Cele două personaje, în calitate de scriitori, deci de alter-ego al autorului, constituie tot atâtea puneri în abis, prin capacitatea lor de-a construi lumi imaginare, dar și prin voința lor generatoare de dramatic și tragic.

În subcapitolul *Ciru Partenie – un romancier care face „autobiografia unei fanteze” invocând „narațiunea mitică”* am analizat felul în care Eliade comentează ironic statutul scriitorului prin figura personajului Ciru Partenie. Ca orice autor de literatură, Partenie este un scriitor nocturn „care nu caută decât experiențe”¹¹, un autor a cărui operă „nu are semnificații mistice”¹² și „ale cărui eroine devin personaje interesante în măsura în care își ratează căsătoria”¹³, punându-se astfel în discuție scriitura autenticistă și profilul scriitorului trăirist. Ultimul său roman, *Plimbare în întuneric*, prin sugestia tanatică din titlu comentează în manieră autoreflexivă semnificația romanului pe care cititorul tocmai îl parcurge și căruia autorul Mircea Eliade îi atribuie un „gust de cenușă”. Ca romancier, Partenie ține și un jurnal de creație în care dezbate dificultatea creării personajelor-intelectuali, dificultate pe care o cunoaște și autorul real Eliade. Prin notațiile din jurnalul lui Partenie, autorul Mircea Eliade își autocomentează propriul statut: „«Fac parte dintr-o generație de scriitori sacrificați. Niciunul dintre noi nu va mai putea scrie în stil major. Suferim de ticurile psihologiei, de clișeele experiențelor literare recente etc. Trebuie redescoperită narațiunea mitică. Dar nu o va redescoperi unul ca mine, un raționalist incapabil să guste miturile.»”¹⁴ Neliniștile lui Partenie transpun, de fapt, temerile autorului Eliade care, știind că generația scriitorilor interbelici era prima generație cu adevărat liberă, lipsită de constrângerile idealului național, se vedea imediat după război, sacrificată în numele ideologiilor care alimentaseră conflictul armat al celui de-Al Doilea Război Mondial și care își căuta în postistorie țapii ispășitori. Inserând strategia narativă a jurnalului în roman, Eliade distruge linearitatea diegezei, suscitând

¹¹ Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, I, Prefață de Angelo Mitchievici, Litera Internațional, București, 2010, p.123.

¹² *Ibidem*, p. 122.

¹³ *Ibidem*, p. 255.

¹⁴ Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, II Prefață de Angelo Mitchievici, Litera Internațional, București, 2010, p. 319

cititorului reflecția asupra structurii textului, obligându-l să ia act de modul său de funcționare, paginile diaristice consemnând nemulțumirea creatorului care, romanțându-și propria biografie, conștientizează la sfârșit că a scris „autobiografia unei fanteze”, sugestie metatextuală prin care Eliade rezumă, în esență, întreaga concepție prozastică care stă la baza romanului *Noaptea de Sânziene*.

În *Noaptea de Sânziene* sunt inserate intenționat pasaje din câteva piese de teatru care „se creează”. Aceste texte-document anunță câteva particularități ale dramei postbelice. Punerea în abis reprezintă o strategie la care Eliade apelează și în cazul personajului Dan Bibicescu, „actor cabotin” care are o teorie revoluționară despre arta teatrală, dezbătută în subcapitolul *Bibicescu – un dramaturg care gândește o nouă poetică a spectacolului cu intenția de „a exorciza destinul”*. Ideologia sa teatrală se rezumă la teza potrivit căreia spectacolul dramatic constituie un „timp concentrat” care comprimă în câteva ceasuri evenimente și destine. Această poetică teatrală se fundamentează pe resursele soteriologice ale artei care își propun să împace „problema Timpului, problema Morții și problema Spectacolului”¹⁵ prin redescoperirea mitului. Pentru Bibicescu, destinul „este un aspect dramatic al timpului”¹⁶, iar spectacolului îi revine funcția ezoterică de-a „exorciza” destinul. Ideologia lui Bibicescu are în vedere o convenție artistică pe care se fundamentează, în fapt, ideea de literatură, doar că în cazul spectacolului teatral ea dobândește o aură de mister, pentru că ea implică *in tempore* spectatorul.

În subcapitolul *Mircea Eliade – un autor care ține un „jurnal de creație” pentru „a lumina opera pe dedesubt”* am semnalat acele pagini din jurnalul eliadesc care ilustrează „ergografia”¹⁷ acestui roman. Jurnalul de creație ne propune ca formulă de generare a romanului următoarea schemă: inspirație – scriere („en état de grâce”) – lectură – rescriere – relectură – condensare – refacere. Când Eliade spune că este „inspirat”, aceasta se traduce prin faptul că „vede” mental începutul și sfârșitul romanului, cronologia acestuia – „doisprezece ani de existență românească” și personajele principale. Pornind de la aceste date concrete, prozatorul „se lasă purtat de imaginație”, considerând că „romanul se face”¹⁸ atât timp cât îi găsește o „cadență lentă”¹⁹ care să creeze impresia de „proză condensată”²⁰. Pentru Eliade „un adevărat romancier” (statut la care el aspiră) își scrie cartea de două ori, o dată o „filmează” mental și a doua oară scrie, cu răbdare, filmul proiectat. Însumând precizările referitoare la procesul facerii romanului, jurnalul *Noaptea de Sânziene* constituie

¹⁵ *Ibidem*, p. 243.

¹⁶ *Ibidem*, p. 246.

¹⁷ Folosim termenul *ergografie* în sensul barthes-ian, acela de „biografie a unei ființe de hârtie”.

¹⁸ Mircea Eliade, *Jurnal, I, (1941-1969)*, Ediție îngrijită de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1993, p. 157.

¹⁹ *Ibidem*, p. 152.

²⁰ *Ibidem*, p. 152.

un „buletin” care certifică rolul metaliteraturii atât în demersul creativ al unui autor, cât și în activitatea de receptare a cititorilor.

Scris cu un deceniu înainte de generalizarea modei *intertextualității* în spațiul literar, romanul *Noaptea de Sânziene* (1949-1954) constituie o demonstrație românească de narațiune intertextuală. Prin lectura lui, „cititorul avizat” poartă un dialog permanent cu literatura lumii, de la cea antică, până la cea contemporană, intertextul intern și cel extern, trimițând la miturile Greciei Antice, la legendele britanice, la existențialismul francez, la scriitura joyceană și proustiană, dar și la filosofia hindusă.

Pe de o parte, jocul intertextual îi permite autorului să insereze în substanța romanului paranteze eseistice, citate și colaje din literatura lumii cu care face corp comun, rezultatul final fiind un text în care se absorb alte texte, dar care rămâne centrat pe un sens prestabilit.

Capitolul *Lecturile lui Mircea Eliade „citite” prin optica jocului intertextual* urmărește ca obiectiv principal să identifice și să interpreteze insertul intertextual la nivelul întregului roman *Noaptea de Sânziene*, raportându-l, în permanență, la momentul publicării operei, precum și la contextul evoluției esteticii literaturii postbelice. Optând pentru strategia intertextuală a citatului, Eliade reclamă, în fapt, ideea de autoritate și de legitimare a propriului text.

Prin subcapitolul *„L'embarras du choix existentiel”: „Un filosof ratat”, Petre Biriș, polemizează cu existențialismul francez* am evidențiat felul în care filosoful Eliade își face cunoscută în roman concepția existențialistă asupra vieții prin intertextul cu opera lui Sartre, romanul *Noaptea de Sânziene* putând fi citit la nivelul evenimentelor social-istorice ca o proză existențialistă, întrucât autorul scrie acest roman, în anii '40-'50, la Paris, oraș în care trăiește existențialismul. Sartre avansează ideea conform căreia omul, fiind responsabil de sine însuși, îi responsabilizează și pe ceilalți. Acestei atitudini existențialiste, Biriș îi opune propria concepție despre responsabilitatea socială. Polemizând imaginar cu existențialiștii de la Deux Magots, Biriș reproșează Occidentului decizia de-a abandona țările Europei de Est Uniunii Sovietice, decizie care i-a angajat pe români, împotriva voinței lor, într-o alegere *lipsită de valoare*. A alege pentru celălalt înseamnă și a-l sacrifica. Concepând destinul tragic al lui Biriș, Eliade stabilește un raport de interdependență între violență și sacru. Criza violenței, declanșată de război și continuată cu afirmarea regimului opresiv comunist, nu poate fi anulată decât prin sacrificiu.

Subcapitolul *Dante și Eliade: „selva oscura” ca labirint al existenței* relevă, prin deschiderea intertextuală lansată de referința la versurile *Infernului*: „Nel mezzo del cammin di

*nostra vita...una selva oscura*²¹, ideea că eroului rătăcit în pădurea de simboluri ale vieții îi este permis să aibă acces la un înțeles profund al lumii, iar această înțelegere este posibilă doar prin rolul mediator al „femeii unice”. Autorul *Noptii de Sânziene* reiterează mesajul dantesc, prin reactualizarea ideii potrivit căreia prin iubire omul își redobândește libertatea, devine adeptul lui *amor* (fără moarte), și astfel se regăsește pe sine, cel adevărat, în îmbrățișarea femeii iubite, care îl „încheie” și-l (re)completează. „Selva oscura” este o metaforă a infernului lumii, a catastrofei și a negativului, dar mijlocul existenței „*mezzo del cammin di nostra vita*” poate fi interpretat ca un triumf, ca un apogeu al vieții. Aristotel numește mijlocul vieții – *acmé* – și îl situează în jurul vârstei de 49 de ani, dar din punct de vedere al vieții sufletului, *acmé* se situează între 30 și 35 de ani, altfel spus maturitatea trupească și cea sufletească nu coincid. Ștefan Viziru are 34 de ani când o întâlnește pentru prima dată pe Ileana, ceea ce înseamnă că sufletește se încadra în acea maturitate a lui *acmé* de care vorbește Aristotel. 12 ani mai târziu, are deja 46 de ani, adică atinge și maturitatea trupească, este în punctul de zenit al existenței sale, de unde, odată atins apogeul, poate începe coborârea spre moarte. Intertextul dantesc îi asociază lui Eliade calitatea de *exul immeritus*, care îi arogă, potrivit dreptului roman, facultatea de a se sustrage, prin fugă, executării unei pedepse prevăzute împotriva sa. Dacă Dante face din *Divina Comedie* o carte violentă scrisă (din dragoste) împotriva Florenței natale, Eliade transformă, prin *Noaptea de Sânziene*, Bucureștii tinereții sale într-un *civitas diabolic*, prin care desemnează imperiul răului unde domnește omul nou sovietic, înconjurat de secături, un spațiu expus morții.

Subcapitolul *E departe stâna? – „une réécriture à la manière d'Eliade” a legendei lui Parsifal* prezintă detaliat dialogul intertextual care se stabilește între roman și mitul lui Parsifal. Este vorba de o intertextualitate cu deschidere metatextuală. Există în roman un personaj, Ciru Partenie, iar una din ultimele sale nuvele se intitulează *E departe stâna?* Discutând pe marginea titlului nuvelei, Ștefan consideră că titlul-întrebare ar fi trebuit citit astfel: „Mai e mult până în rai? E departe Dumnezeu? Unde e Dumnezeu? Mai e mult până la Dumnezeu?”²², întrebări care se revendică, în concepția lui din substanța *întrebării juste*, cea cu care Parsifal a reușit să readucă la viață ținutul părăginit al Regelui-Pescar. Suprapunând vocile narrative, Eliade „așază” peste textul nuvelei lui Partenie legenda lui Parsifal, comentată prin vocea personajului Ștefan, procedeu ce traduce o punere în abis din perspectiva auctorială a structurii de profunzime a romanului însuși. Ștefan Viziru gândește ca și Parsifal că s-a rătăcit, că viața lui nu și-a găsit sensul, și de aceea simte că extremismele politice și războiul duc la putrezirea lumii în care trăiește și el. În rolul lui Parsifal,

²¹ Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, II, Litera, București, 2010, p. 338.

²² Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, I, Litera, București, 2010, p. 122.

Ștefan adoptă comportamentul omului care încearcă să surprindă în propria sa ființă ceva din forța christică activă în fundamentele sufletului nostru. Eliade face din Parsifal *patternul* eternei căutări și al epopeii întrebărilor. Sugestia lui este că oamenii nu trebuie să uite să întrebe, intelectualii²³ căpătând în această schemă o înaltă valoare, întreaga umanitate, necesită un flux permanent de *întrebări juste* care comportă o esență unică: căutarea. Intertextul cu Parsifal îi permite lui Eliade să formuleze o teorie uimitoare referitoare la rolul elitelor și la valoarea orfică a cuvântului.

A doua parte a capitolului dedicată intertextualității abordează *Intertextualitatea aluzivă*. Subcapitolul *Ileana – un nume paradigmatic intra și intertextual* demonstrează modul cum intertextualitatea se poate focaliza asupra unui singur cuvânt a cărui rezonanță în ansamblul operei impune recursul la alte surse literare. În această ordine de idei, remarcăm faptul că personajul feminin principal al romanului se numește Ileana, la fel ca eroina romanului *Nuntă în cer* și ca eroina basmelor populare românești. Prenumele Ileana face trimitere la trei referințe arhetipale: zeița Diana, Sfântul Ioan și Elena din Troia. Personajul eliadesc se înrudește cel mai mult cu arhetipul Diane, solaritatea personajului fiind conotată de privirea luminoasă cu care o înzestrea autorul, care insistă la fiecare descriere asupra verdelui luminos al ochilor ei, dar e de reținut faptul că această solaritate e conotată negativ, ea nu-i luminează destinul lui Ștefan, din contră, îl orbește. Indiferent de forma pe care o îmbracă numele acestui personaj, Ileana, Leana, Lena, etimologia lui arată că simbolistica sa este indisociabil legată de cea a soarelui. LEANA anagramat conduce la numele arhanghelului ANAEL, cel care guvernează planeta Venus, așadar Ileana este îngerul venit de dincolo, căruia Ștefan i-a fost dat în pază și fără de care nu se poate întoarce în locul de unde a plecat.

În subcapitolul *Ștefan și Ileana sau mitul tristian transpus în spațiul românesc* am continuat operația de analiză a discursului intertextual. Povestea lui Tristan și a Isoldei este invocată cu ostentație în romanul *Noaptea de Sânziene* ca un basm de o incomensurabilă tristețe. Inserția unor aluzii referitoare la mitul breton în corpul romanului imprimă textului eliadesc o identitate proprie, prin menținerea legăturii deschise cu discursul medieval. Pornind de la idila dintre Ștefan Viziru și Ileana Sideri, Eliade reface povestea tragică a eroilor medievali. Analizând mitul tristian, Denis de Rougemont insistă asupra faptului că simbolul dorinței și al dorului cel mai ascuns, *Isolda din vis*, e o femeie inaccesibilă. Atâta timp cât Ileana îi este inaccesibilă (logodită, pierdută în lume, căsătorită), Ștefan se poate iluziona cu speranța că i-a fost dat să trăiască asemeni sfinților, să

²³ Ideea aceasta trebuie coroborată cu una din mărturisirile pe care Eliade i le face lui Claude-Henri Rocquet: „Cred într-adevăr că prezența intelectualului, în adevăratul sens al cuvântului – marii poeți, marii romancieri, marii filosofi – , cred că prezența lor tulbură enorm un regim polițienesc sau un regim dictatorial de dreapta ori de stânga.” [Eliade, *Încercarea labirintului*, Traducere și note de Doina Cornea, Dacia, Cluj-Napoca, 1990: 75]

iubească în același timp și cu aceeași dragoste mai mulți oameni. În realitate, mitul lui *Tristan și al Isoldei* e o transpunere a unei retorici fără ieșire, adevăratul ei subiect fiind tocmai despărțirea îndrăgostiților. Ștefan acceptă că repetă și el destinul implacabil al lui Tristan: „Am știut de la început, de când te-am zărit, că te iubesc, că am să te iubesc toată viața, că mi-ai fost ursită, că am băut împreună din aceeași otravă.”²⁴ Ca timp cu valoare sacramentală, noaptea de Sânziene, sub semnul căreia stă întreaga epică a romanului, are, ca și mașina, rolul unui filtru magic „în măsură să-i unească pe cei îndrăgostiți într-o iubire veșnică”²⁵. Mașina din finalul *Noapții de Sânziene* ne amintește de „barca fără pânze și fără vâsle în care se urcă, grav rănit, Tristan, magnetic atras de ținta spre care s-a deschis rana dorului metafizic.”²⁶

Subcapitolul „*Misterul doamnei Zissu*” – *aluzia politică ca strategie de camuflare a profanului* demonstrează felul în care intertextualitatea poate fi înțeleasă ca o relație transtextuală ce își diluează sensul într-o accepțiune mai largă, aceea de referință socială, istorică sau politică. Admițând faptul că romanul *Noaptea de Sânziene* poate fi interpretat inclusiv ca un roman autoreferențial, în care personajele sunt reprezentări figurale ale lumii interbelicului românesc, Eliade reactualizează în această operă biografii mărunte din dorința de a contura în paginile acestei cărți „un roman fluviu și o mitologie camuflată în istoria contemporană”²⁷. O situație aparte în roman, o constituie cazul doamnei Zissu, personajul absent al cărții. În literatura sa, Eliade nu folosește niciodată numele proprii în mod arbitrar, narațiunile sale mitice avansând ideea că numele personajelor trebuie citite ca *semne*. Printr-un procedeu prozastic, Eliade reușește să figureze în mod sublimat o legătură indelebilă între persoana reală a ziaristului evreu Avram Leiba Zissu și „ființa de hârtie” a doamnei Zissu. Critica literară a remarcat faptul că unul din procedeele de ficționalizare narativă a tramei romanești folosit de Eliade este procedeu dublării și al dedublării personajelor, astfel încât cititorul să fie obligat să pornească într-o căutare și o interpretare a semnelor. Pentru a construi tema dublului, autorul a introdus în roman perechi de personaje, pentru ca ideea de dualitate să se infiltreze la nivelul întregii narațiuni. Platon arată că pentru refacerea androgenului, ființa umană își caută mereu dublul, tot așa procedează și Mircea Eliade care dedublează persoana reală a ziaristului-avocat Zissu în imaginea prozastică a avocatului Vădastra, căruia îi proiectează, cu cheie, un dublu androgin – domnișoara Zissu. În roman, toate ideile megalomane ale lui Zissu (ca persoană reală) sunt transpuse asupra dublului său, Spiridon V. Vădastra. Cititorul, traversând labirintic

²⁴ Ion Neagoș, *Mircea Eliade. Mitul iubirii*, Ediția a doua, revăzută, Limes, Florești, 2016, p. 357.

²⁵ Gheorghe Glodeanu, *Noaptea de Sânziene de Mircea Eliade*, Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 99.

²⁶ Ion Neagoș, *Mircea Eliade. Mitul iubirii*, Ediția a doua, revăzută, Limes, Florești, 2016, p. 136.

²⁷ Sintagma îi aparține lui Eliade. Cu această formulă, autorul semna autografele date pe pagina de gardă a cărții în anul lansării sale în limba franceză.

poveștile de viață ale personajelor, constată în finalul romanului că „distinsa doamnă Zissu”, prima iubire din adolescență a lui Vădastra este aceeași cu Zisuleasca, femeia care destramă căsnicia mătușii lui Biriș și totodată amanta tatălui Ilenei. În măsura în care acceptăm ideea avansată de Marta Petreu, potrivit căreia Ileana este imaginea prozastică a Legiunii, iar doamna Zissu, știm din roman, este amanta tatălui Ilenei, se impune indiscutabil o legătură indisociabilă între activitatea Legiunii Arhanghelului Mihail și Serviciile Secrete de Spionaj. Cunoscând faptul că I.P. Culianu îl definește pe maestrul său drept *un mare mistagog*, reținem ideea că romanul lui Mircea Eliade face „semne” cititorilor, un astfel de semn îl constituie, desigur, numele Zissu.

În subcapitolul „*Noaptea de Sânziene*” – *romanul care face anatomia unui sentiment aluziv intertextual: dorul* am arătat cum, pornind de la ideea solidarității de gintă latină, Eliade stabilește un dialog intertextual cu studiul Carolinei Michäelis despre *dor/ saudade* portughez. Ceea ce interesează în acest roman al exilului, este mai ales sentimentul pustiitor-regenerator al dorului care plutește în aerul cărții și care lasă în urmă „gustul de cenușă” al timpului trecut. În romanul *Noaptea de Sânziene*, cuvântul *dor* este folosit exclusiv de personajele care formează cupluri de îndrăgostiți, dar sfera sa de utilizare este totuși limitată la acea categorie de îndrăgostiți care se construiește prin motivul literar *două iubiri*. Cuvântul *dor* își găsește utilizarea doar în vorbirea acelor care nu-și vor putea împlini iubirea aici pe pământ, ci în spațiul de dincolo. Terminarea războiului le descoperă brusc pierderea copilăriei și a tinereții, din cauza condiției lor umane, prin definiție tristă, de aceea pe ei dorul îi face să se simtă covârșiți de sentimentul inefabilului.

Dacă anumite indicii ne conduc prea puțin către o lectură intertextuală, se poate întâmpla ca aceleași elemente să fie mai potrivite pentru a suscita o lectură intratextuală. *Tema anchetatorului*, pe care o regăsim în numeroase din scrierile postbelice ale lui Eliade, poate să constituie punctul de plecare al unei lecturi intratextuale, cel mai sigur între romanul în discuție și nuvela *Pe strada Mântuleasa*. În subcapitolul *Anchetatorul: o temă intratextuală care anunță scenariile detectiviste ale prozei fantastice eliadești*, am arătat cum savantul Mircea Eliade, preocupat de studiul rolului miturilor existente în societățile arhaice sau moderne, devine, în ipostaza romancierului Mircea Eliade, creator de mituri²⁸, unul din noile mituri care se insinuează în paginile romanului fiind *mitul modern al Securității*. Romanul oferă multiple secvențe ilustrative care conturează imaginea Securității în ipostaza „părintelui sever” care „are dreptul să inspire respect, teamă, să încurajeze sau să pedepsească”²⁹, tocmai pentru că, inițiind un mit, „întemeietorii” au dreptul să facă orice.

²⁸ *Ibidem*, p. 280.

²⁹ Ruxandra Cesereanu, *Imaginea securității în literatura română în comunism și postcomunism*, în „Caietele Echinox”, nr.1/ 2011, articol accesat pe site-ul <http://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=2698>, la data de 2. 06.2016

Descriind epoca stalinistă și ancheta Securității, Eliade nu vehiculează doar idei, ci și imaginarul particular al lumii torturii, care recuperează deopotrivă atmosfera epocii și reflexele mentalitare ale societății. Acest roman, prin episodul anchetei lui Biriș, prefigurează intratextual una din temeile predilecte ale „obsedantului deceniu”, imaginea anchetatorului va reveni constant în aproape toate nuvele care vor urma publicării romanului.

Ultimul subcapitol *Omul și călătoria. Ștefan și Ulise* este conceput ca o analiză a motivului călătoriei odiseice. Acceptând faptul că „de la Odiseea încoace, călătoria și literatura par strâns legate, ca o înrudită explorare, descompunere și recunoaștere a lumii și a Eului”³⁰, putem spune că personajul se caută pe sine în toate destinațiile pe care viața i le scoate în cale. Ștefan este un călător de profesie. Traversând cu lejeritate Europa de la Est la Vest, odiseea sa încheie un ciclu cosmic de 12 ani. Călătoria e întotdeauna circulară: eroul pleacă de acasă, traversează lumea, și se întoarce acasă, chiar dacă la o casă cu mult schimbată față de cea lăsată în urmă. Casa la care se reîntoarce Ștefan este realmente schimbată, cutremurul care a zguduit Bucureștiul în 30 noiembrie 1940 face din ea o ruină. Autorul reciclează clasică poveste a *Odiseei* și transpune *sub specie temporis nostri*, căutarea de sine a eroului, autoidentificat cu anticul Ulysses. *Noaptea de Sânziene* nu este o aducere la zi a *Odiseei*, ci o transpunere generoasă a mitului din care scriitorul a ales după pofta inimii episoadele Circe și Calypso.

Lectura operei pune în evidență faptul că Eliade exploatează mai multe „mituri culte” în construcția romanului pentru ca, prin lecturile repetate ale generațiilor, aceste texte să iasă din istorie, eternizându-se.

În receptarea dimensiunii dialogice și a insolitului romanului, un rol deosebit de important îi revine lectorului. Fiind o scriere care frizează fantasticul, relațiile care se stabilesc între emițătorul diegetic și destinatarul mesajului artistic impun decodarea unei rețele complicate, dar spectaculoase de „semne” (=intertextele). În acest roman, intertextualitatea dovedește că poate absorbi toate celelalte categorii naratologice imaginate de G. Genette care, supuse unei analize stricte, fac implozie, deoarece funcțiile transtextualității devin dintr-o dată contradictorii.

Din perspectiva relației *hipertextualității*, romanul *Noaptea de Sânziene* nu poate fi considerat doar un text în plus în epica eliadescă, ci un text care poartă în el toate textele anterioare lui, un hipertext care incită la o permanentă relectură pentru identificarea sursei fondatoare și matriciale. În capitolul *Hipertextualitatea în opera lui Mircea Eliade: o metamorfoză mereu incompletă a discursului identitar „în travesti”* am arătat cum *Noaptea de Sânziene* reclamă un

³⁰ Claudio Magris, *Călătorie nesfârșită*, Traducere din limba italiană de Afrodita Carmen Cionchin, RAO International Publishing Company, București, 2010, p. 14.

cititor fidel, pentru că îl forțează într-un anumit fel la o lectură inversă care are în vedere întreaga operă eliadescă. Romanul în discuție are înscris în el celelalte scrieri eliadești, iar lectura textelor care au precedat apariția romanului este necesară pentru a putea înțelege, chiar parțial, semnificațiile sale profunde. Cititorului i se impune un „program de lectură” care să refacă istoria constructului narativ. Acest program de lectură nu poate fi complet, decât dacă este pregătit și lămurit prin lectura altor texte (jurnalele de autor) la care el trimite, direct sau indirect.

În cazul scriiturii eliadești, hipertextualitatea este un fenomen complex care amestecă mai multe niveluri, iar romanul *Noaptea de Sânziene* este în mod particular reprezentativ pentru această stare a lucrurilor. Mircea Eliade practică autotextualitatea ca formă de reduplicare internă a scriiturii primare. Opera sa literară este eminentamente autotextuală, căci autorul practică o rescriere a textelor, care trec unele în altele. În acest labirint, eurile sale narrative dispar pentru a se regăsi în alte cărți: ele părăsesc lumea reală, penetrând imaginarul cu un aer incredibil de natural. Romanul *Noaptea de Sânziene*, publicat în 1955, are ca subiect câteva din dramele trăite în realitate de autor, în text putând fi recunoscute mai multe date autobiografice, viața și scriitura par să se confunde. Romanul se constituie într-un caz aparte de manifestare a relațiilor transtextuale, pentru că el exprimă situația în care un text de autor coexistă cu transcrierea/ transcrierile sale în alt stil al aceluiași autor. Această situație are ca efect secundar plasarea textului original în poziție de temă, iar reluarea lui în diverse variante reprezintă tot atâtea autohipertextualizări, fiecare variind în funcție de un anumit segment din textul original sau toate variantele concurându-se integral una pe cealaltă. Jurnalul pe care Eliade l-a ținut toată viața poate fi considerat drept un ipotetic grad zero a ceea ce s-ar putea numi variația stilistică eliadescă. Textele pe care Eliade le dezvoltă pornind de la jurnal – romane, eseuri, studii științifice, solilocvii, scrisori, articole – pot fi considerate tot atâtea autotextualizări, care reiau, pentru mai multă siguranță, stilul personal al autorului, în tot atâtea variante. Ideile recurente ale jurnalului eliadesc se înscriu, insistent și enigmatic, ca într-o punere în abis, în corpul romanului.

Romanul *Noaptea de Sânziene* și textele *ergografice* eliadiene prezintă o înrudire formală și tematică atât de intimă, încât fenomenul a meritat să fie analizat separat. În raport cu textele diaristice, *Noaptea de Sânziene* prezintă o fidelitate exemplară care merge până la utilizarea aceleiași formule românești cu care Eliade a debutat în epică: „romanul indirect”. Raportat la un text de tinerețe, precum *Șantier* (subcapitolul *Șantier*: „*romanul indirect*” ca *produs livresc care mizează pe rețeta scriiturii transformative*), romanul *Noaptea de Sânziene* se prezintă la nivelul tehnicii narrative ca o variantă rafinată a „romanului indirect”, pentru că, deși autorul insistă să specifice că romanul său de maturitate nu este un roman autobiografic, totuși, în cheie metatextuală,

unul din naratorii romanului precizează că textul care ia naștere sub ochii cititorului nu este nimic altceva decât „autobiografia unei fanteze”. Consemnând în *Jurnalul portughez* momentele de cumpănă care i-au marcat viața în perioada carierei sale diplomatice, Eliade are pentru prima dată confirmarea faptului că suferințele și încercările din viața unui om constituie tot atâtea probe inițiatice, necesare unei renașteri spirituale. Odată convins de validitatea acestei ipoteze, susținută științific de studiile scriitorului diurn care o fundamentează filosofic în volumul *Nașteri mistice*, Eliade o reia într-o formula epică mai amplă, dându-i substanță și strălucire în romanul *Noaptea de Sânziene*, și de aceea face din Ștefan Viziru protagonistul unei *queste* inițiatice, în care cititorul este constrâns de multiple similitudini să-l recunoască pe atașatul de presă al legației românești din Londra și Lisabona. Cu cât înaintează în viață, diaristul Eliade rămâne atașat fidel caietelor sale de însemnări zilnice. Hotărând să dea spre publicare o parte din însemnările zilnice, autocenzura l-a obligat să-și nuanțeze tot mai subtil luările de poziție, astfel încât cititorul să poată citi printre rânduri și ceea ce nu spune autorul atunci când își spune experiența de viață. Tripla proiecție a diaristului Eliade într-un *personaj la vedere*, un *personaj ascuns* și un *personaj absent* constituie o formă de construcție și deconstrucție a unei biografii problematice. Dacă absențele din jurnal dau mărturie despre ceea ce nu poate fi spus, în roman, ceea ce nu poate fi spus, poate fi pus pe seama altor personaje, în așa fel încât să creeze impresia că propria biografie a fost „spartă în cioburi” și aruncată într-un caleidoscop. Exercițiul acesta compensator și decompensator îl ajută să supraviețuiască dezastrului de după război și pentru că scrisul defulator îi face bine, reia operația în cartea *memoriilor*, unde Narcis ergograf se caută pe sine, cel adevărat, ca într-o oglindă.

Romanul în discuție poate fi considerat, în cel mai înalt grad, textul emblematic al variației stilistice eliadiene. El poate fi citit ca o pastișă a motivului călătoriei inițiatice, care, în cazul Eliade devine o autopastișă a *nașterilor mistice*. Romanul ilustrează un fenomen aparte, pe care l-am putea numi *transstilizare*³¹, pentru că surprinde variația stilistică eliadescă în diverse manifestări scripturale.

Fantasticul îmbracă în roman haina miticului, iar personajele care trec prin probele inițiatice devin „personaje-mituri”, pentru că autorul îi face purtători de mituri. Mitul labirintului, menționat explicit în țesătura epică a romanului, constituie imaginea unei punți care leagă trecutul de prezent, prin evocarea unor fapte decisive care au dat naștere unor obsesii. Prin personajele sale, Eliade arată

³¹ Pentru o mai bună înțelegere a principiului de funcționare al acestui proces de transstilizare, G. Genette apelează la o comparație cu un alt domeniu al artelor, asociind variația stilistică literară cu variația muzicală: „C'est bien l'équivalent de la variation musicale, qui s'obtient soit par transformation mécanique réglée (changement de tempo, de tonalité, de rythme, etc.), soit par transposition stylistique: *maestroso*, *expressive*, à la manière de (*alla...*)” [Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Collection Poétique, Édition du Seuil, Paris, 1982, p. 135]

că orice coborâre în realitatea exterioară este în același timp o înălțare în sine, autorul exprimând în mai multe locuri din roman ideea acestei inițieri în tainele lumii pe calea durerii, iar suferințele îndurate de Biriș în celula-labirint se constituie într-un mijloc de răscumpărare a indicibilului mesaj care i s-a revelat. Ștefan este un prototip al omului care își dorește, chiar și fără să știe, adesea foarte confuz, să fie un inițiat, adică să obțină un răspuns irefutabil dorinței sale de schimbare, dorinței de abolire a timpului istoric, visului de a se salva din mlaștina vieții cotidiene. Prin componenta erotică, destinul protagonistului se eufemizează într-o tentativă, cel puțin verbală, de supunere a timpului și morții. Nostalgia după atmosfera inițiativă, permanent generată de lectura acestei opere literare, determină, de fapt, pentru omul modern o căutare a unei totale și definitive reînnoiri, a unei *renovatio* menite să-i schimbe existența.

Pe toată durata redactării romanului, Eliade produce o scriere cu caracter transformativ, a cărei semnificație se reînnoiește în mod constant, caracterizându-se mai ales printr-o permanentă incompletitudine. Pe de o parte, este vorba despre un procedeu de creație literară, grație căruia autorul evidențiază anumite evenimente din autobiografia sa, provenind din reminiscențele memoriei, transfigurate imaginar. Pe de altă parte, Eliade caută în cititor un partener dispus să realizeze o lectură proprie, care să găsească, plecând de la ceea ce romanul nu spune, alte semnificații ale operei autorului. Ceea ce-l interesează cu adevărat pe Eliade este să producă o operă permanent actuală, fantasmatică, populată de nenumărate imagini mitice.

Constatăm, deci, că romanul lui Mircea Eliade își trage seva din paginile scrierilor autobiografice, scrierile savante, cele de ficțiune și cele diaristice reflectându-se în mod constant unele în altele. Această permanentă mișcare a temelor, ideilor, motivelor și conceptelor dezvăluie plăcerea textului eliadesc de a se juca, de a aboli transparentele, pentru a putea institui un limbaj simbolic, încărcat de duplicități care se dezvăluie pe jumătate în jocul autobiografic, plin de contradicții, care totuși se afirmă pentru a impune înainte de orice forța unei scriituri pe care el o numește „narațiune mitică”.

Prin intermediul unei lecturi paralele, ultimul capitol prezintă o analiză comparativă a *Noapții de Sânziene* eliadești cu *Noapțile de Sânziene* sadoveniene, analiză ce a permis identificarea unui profil identitar românesc grefat pe o mistică arhaică care irupe în omul modern al prezentului, amintindu-i că în obscuritățile sale cele mai ascunse trăiește camuflată știința sacră a omului religios din *illo tempore*.

Romanul *Noaptea de Sânziene* se impune, așadar, a fi citit ca un *roman-palimpsest*, pentru că el oglindește pasiunile unui „spirit al amplitudinii”: pasiunea pentru literatură, pasiunea pentru omul arhaic, filosofie, religii primitive și pasiunea pentru clipa trăită.

Lectura romanului presupune un transfer soteriologic dinspre text spre cititor. Pe măsură ce personajului „i se fac semne”, aceste semne migrează spre cititor încărcându-l pe acesta cu sentimentul unei înțelegeri diferențiate a lumii. Intrând în țesătura textului, cititorul devine fără voia lui hermeneut, întrucât înțelege că în el și dincolo de el pulsează universuri paralele în care simbolurile trăiesc, transgresând timpul și spațiul.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. MIRCEA ELIADE. CORPUS DE TEXTE

- Eliade, Mircea, *50 de conferințe radiofonice (1932-1938)*, Humanitas, București, 2001.
- Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*. În românește de Paul G. Dinopol, Prefață de Vasile Nicolescu, Univers, București, 1978.
- Eliade, Mircea, *Bosque proibida*, traducere de Maria Leonor Buescu, Ulisseia, Lisabona, 1963.
- Eliade, Mircea, *Briser le toit de la maison. La créativité et ses symboles*, în Collection „Les essais CCXXIX”, Ouvrage publié sous la direction d' Alain Paruit, Gallimard, Paris, 1986.
- Eliade, Mircea, *Cum am găsit piatra filozofală. Scrieri de tinerețe 1921-1925*, Humanitas, București, 1996
- Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Humanitas, București, 1995.
- Eliade, Mircea, *Dor-saudade românească*, în „Acção”, nr. 89, decembrie 1942, reprodus în Mircea Eliade, *Jurnal portughez și alte scrieri*, 2, Humanitas, București, 2006.
- Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, Antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, Univers, București, 1991.
- Eliade, Mircea, *Dubla existență a lui Spiridon V. Vădastra. Roman*, Cuvânt înainte de Mircea Handoca, Post scriptum de Nicolae Florescu, Editura „Jurnalul literar”, București, 2000.
- Eliade, Mircea, *Dubla față a Asiei și tradiția orientală a culturii românești*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999.
- Eliade, Mircea, *Elogiul lui Grigore Gafencu*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 27-30, august 1997.
- Eliade, Mircea, *Europa, Asia, America. Corespondență*, (I, II, III), Cuvânt înainte și îngrijirea ediției de Mircea Handoca Humanitas, București, 1999,.
- Eliade, Mircea, *Examen leprosum*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VII, nr.47-52, ian.-febr.1997.
- Eliade, Mircea, *Ginta latină e regină*, în „Acção”, nr.42, februarie 1942, reprodus în Mircea Eliade, *Jurnal portughez și alte scrieri*, 2, Humanitas, București, 2006.
- Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, Prefață de Georges Dumézil, Traducere din franceză de Alexandra Beldescu, Humanitas, București, 2013.
- Eliade, Mircea, *India. Nopti la Serampore. Secretul Doctorului Honigberger*, Cartex 2000, București, 2007.
- Eliade, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, Humanitas, București, 2003.
- Eliade, Mircea, *Împotriva deznădejzii, Publicistica exilului*, Ediție îngrijită de Mircea Handoca cu o prefață de Monica Spiridon, Humanitas, București, 1992.
- Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, Traducere și note de Doina Cornea, Dacia, Cluj-Napoca, 1990.
- Eliade, Mircea, *Jurnal portughez și alte scrieri*, I, II, Îngrijire de ediție de Sorin Alexandrescu, Traduceri din portugheză și glosar de nume de Mihai Zamfir, Humanitas, București, 2006.
- Eliade, Mircea, *Jurnal*, Volumul I (1941-1969), Volumul II (1970-1985), Ediție îngrijită de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1993.
- Eliade, Mircea, *La forêt interdite*, traducere de Alain Guillerrou, Gallimard, Paris, 1955.
- Eliade, Mircea, *Memorii (1907-1960) Volumul I, Memorii. Recoltele solstițiului Volumul II (1937-1960)*, Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1991.

Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Ediția a 2-a, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

Eliade, Mircea, *Nașteri mistice*, Traducere de Mihaela Grigore Paraschivescu, Humanitas, București, 2013.

Eliade, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, Editura Ioan Cușa, Paris, 1971.

Eliade, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, I, II, Prefață de Angelo Mitchievici, Litera, București, 2010.

Eliade, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, Minerva, București, 1991, Prefață de Dumitru Micu.

Eliade, Mircea, *Noaptea de Sânziene*, Univers Enciclopedic, București, 1999, postfață de Eugen Simion.

Eliade, Mircea, *Nostalgia originilor. Istorie și semnificație în religie*, Traducere din engleză de Cezar Baltag, Humanitas, București, 2013.

Eliade, Mircea, *Oceanografie*, Humanitas, București, 1991.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Traducere din franceză de Brândușa Prelepceanu, Ediția a III-a, Humanitas, București, 2013.

Eliade, Mircea, *Șantier*, RumIrina, București, 1991

Eliade, Mircea, *Tehnici yoga*, Traducere de Mihaela Cosma, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

Eliade, Mircea, *Un înțeles al semnelor în Fragmentarium*, Humanitas, București, 2003.

Eliade, Mircea, *Viață nouă. Roman*, Ediție îngrijită de Mircea Handoca, Editura „Jurnalul literar”, București, 1999.

2. BIBLIOGRAFIE CRITICĂ DESPRE MIRCEA ELIADE

A. în volum

Alexandrescu, Sorin, *Mircea Eliade. Dinspre Portugalia*, Humanitas, București, 2006.

Alexandrescu, Sorin, *Dialectica Fantasticului*, în volumul „La țigănci de Mircea Eliade”, Echinoc, Cluj-Napoca, 2001.

Bădiliță, Cristian (coord.), *Eliadiana*, Volum omagial dedicat împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui Mircea Eliade, Polirom, Iași, 1997.

Băicuș, Iulian, *Mircea Eliade. Literator și mitolog*, Editura Universității din București, București, 2009.

Boldea, Iulian, *Debates on Globalisation. Approching National Identity Trough Intercultural Dialogue. Studies and Articles The generation of 27. Identitary apories*, în volumul. Section: Literature, Arhipelag XXI, Press, Târgu-Mureș, 2015.

Borbély, Ștefan. *Proza fantastică a lui Mircea Eliade: Complexul gnostic*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2003.

Borș, Monica, *Mitologii nominale în proza lui Mircea Eliade*, prefață de Radu Vancu, Institutul European, Iași, 2015.

Călinescu, Matei, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, Ediția a doua, revăzută și adăugită. Traducere din limba engleză de Mona Antohi, Polirom, Iași, 2002.

Călinescu, Matei, *Un altfel de jurnal. Ieșirea din timp*, Ediție îngrijită de Raluca Dună, Humanitas, București, 2016.

Cernat, Paul, *Modernismul retro în romanul interbelic românesc*, Art, București, 2009.

Chiribău-Albu, Mihaela, *Mircea Eliade. Itinerarii labirintice*, Prefață de Vasile Spiridon, Eikon, Cluj-Napoca, 2016.

Cordoneanu, Ion, *Introducere în istoria religiilor*. Autori și orientări în studiul fenomenului religios, Galați University Press, Galați, 2011.

Cozma, Mirela Casiana, *Aspecte ale imaginarului în opera lui Mircea Eliade*, Prefață de Iulian Boldea, Mega, Cluj-Napoca, 2012.

Culianu, Ioan, Petru, *Mircea Eliade*, Ediția a II-a, Nemira, București, 1998.

- Culianu, Petru-Ioan, *Studii românești I. Fantasmеle nihilismului. Secretul doctorului Eliade*, Traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu, Nemira, București, 2000.
- Danciu, Liliana, *Romanul din roman: Noaptea de Sânziene de Mircea Eliade*, Prefață de Mircea Braga, Ideea Europeană, București, 2017.
- Douglas, Allen, *Mit și religie la Mircea Eliade*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2011.
- Gheorghiu, Mihai, *Reversul istoriei. Eseu asupra operei lui Mircea Eliade*, Eikon, Cluj-Napoca, 2014.
- Glodeanu, Gheorghe, *Narcis și oglinda fermecată*, TipoMoldova, Iași, 2012.
- Glodeanu, Gheorghe, *Noaptea de Sânziene de Mircea Eliade*, Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul II, 1928-1944. *Cu cărțile pe masă*, Curtea Veche, București, 1999.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul III, *Elogii și acuze*, Curtea Veche, București, 2000.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul IV, 1929-1936. *Jos farsa!*, Partea întâi, Curtea Veche, București, 2000.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul IX, 1972-1977. *Infamie morală*, Curtea Veche, București, 2004.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul V, 1937-1944. *Jos farsa!*, Partea a doua, Curtea Veche, București, 2001.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul VI, 1944-1967. *Niet!*, Partea întâi, Curtea Veche, București, 2002.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul VII, 1944-1967. *Niet!*, Partea a doua, Curtea Veche, București, 2003.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul VIII, 1967-1970. *Reabilitare provizorie*, Curtea Veche, București, 2003.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul X, 1978-1979. *Inspirație și erudiție*, Curtea Veche, București, 2005.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul XI, 1980. *Inefabila vocabulă de har*, Curtea Veche, București, 2006.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul XII, 1981. „*Sărbătoarea povestirii*”, Curtea Veche, București, 2006.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul XIII, 1982. *Conspirația tăcerii*, Curtea Veche, București, 2007.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul XIV, 1983. *Cei șapte pași ai lui Budha*, Curtea Veche, București, 2008.
- Handoca, Mircea (coord.), „*Dosarul*” *Mircea Eliade*, volumul XV, 1984-1985. *Personalitate fascinantă*, Curtea Veche, București, 2013.
- Handoca, Mircea, *Viața lui Mircea Eliade*, Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
- Ichim, Ofelia, *Pădurea interzisă. Mit și autenticitate în romanele lui Mircea Eliade*, Alfa, Iași, 2001
- Lazurca, Marius, *Zeul absent. Literatură și inițiere la Mircea Eliade*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2011.
- Lotreanu, Ion, *Introducere în opera lui Mircea Eliade*, Minerva, București, 1980.

- Marino, Adrian, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- Mihai, Ionela, *Anabaze și catabaze eliadești*, Zigotto, Galați, 2010.
- Mitchievici, Angelo, *Ieșirea din timp: încercările labirintului. Scurtă introducere în tehnica inefabilului*, Prefață la Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, Litera, București, 2010.
- Neagoș, Ion, *Mircea Eliade. Mitul iubirii*, Ediția a doua, revăzută, Limes, Florești, 2016.
- Nemoianu, Virgil, *Mircea Eliade între Chicago și București*, în volumul *România și liberalismele ei. Atracții și împotriviri*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.
- Nicolae Steinhardt, *Fantasticul lui Mircea Eliade*, în volumul *Incertitudini literare*, Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Nicolescu, Basarab, *De la Isarlik la Valea Uimirii, vol. I Interferențe spirituale*, București, Curtea Veche, 2011.
- Pamfil, Alina, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Dacopress, Cluj-Napoca, 1993.
- Petreu, Marta, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Polirom, Iași, 2011.
- Poclid-Dehelean, Viviana, *Publicistica lui Mircea Eliade și opțiunile „Tinerei generații”*, David Press Print, Timișoara, 2016.
- Răuceanu, Andreea, *Bucureștiul lui Mircea Eliade. Elemente de geografie literară*, Prefață de Sorin Alexandrescu, Humanitas, București, 2013.
- Reschika, Richard, *Introducere în opera lui Mircea Eliade*, Traducere de Viorica Nișcov, editura Saeculum I.O., București, 2000.
- Ricketts, Mac-Linscott, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, Introducere la prima ediție și prefață de ediția românească de Mac Linscott Ricketts, În românește de Virginia Stănescu și Mihaela Gligor, *Volumul I. Copilăria și tinerețea 1907-1933, Volumul II. De la București la Lisabona 1934-1945*, Criterion Publishing, București, 2004.
- Ruști, Doina, *Dicționar de simboluri din opera lui Mircea Eliade*, Coresi, București, 1998.
- Scarlat, Cristina (coord.), *Mircea Eliade. Once again*, Lumen Publishing House, Iași, 2011.
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim. Diarismul românesc*, Univers Enciclopedic, București, 2001.
- Simion, Eugen, *Genurile biograficului (II)*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008.
- Simion, Eugen, *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2011.
- Simuț, Ion (coord.), *La țigănci de Mircea Eliade : în cinci interpretări*, Dacia, Cluj-Napoca, 2001.
- Simuț, Ion, *Incursiuni în literatura actuală*, Cogito, Oradea, 1994.
- Solomovici, Teșu, *Mircea Eliade și evreii. Din culisele unui divorț istoric*, Teșu, București, 2007.
- Șuluțiu, Octav, *Scriitori și cărți*, Minerva, București, 1974.
- Tacou, Constantin (coord.), *Les cahiers de l'Herne. Mircea Eliade*, Éditions de l'Herne, Paris, 1978.
- Țurcanu, Florin, *Mircea Eliade: prizonierul istoriei*, Traducere din franceză de Monica Anghel și Dragoș Dodu, Cu o prefață de Zoe Petre, Ediția a II-a revăzută, Humanitas, București, 2007.
- Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden : O introducere în literatura exilului*, Amarcord, Timișoara, 1995.
- Ursache, Petru, *Camera Sambô. Introducere în opera lui Mircea Eliade*, Ediția a III-a, revăzută și dezvoltată, Eikon, Cluj-Napoca, 2008.
- Vartic, Ion, *Noaptea de Sânziene în volumul Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. II, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.
- Zamfir, Mihai, *Mircea Eliade și Portugalia*, prefață la *Jurnalul portughez și alte scrieri*, Humanitas, București, 2006.

B. în periodice

- Anania, Valeriu, *Mituri românești în viziunea lui Eliade*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.
- Anghel, Petre, *Lângă Curtea lui Dionis*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.
- Anquetil, Gilles, *Mircea Eliade în dialog cu George Dumézil*, convorbire transcrisă în „Les Nouvelles Littéraires”, an.5-6, nr.2658, 2 nov.1978, Traducere de Nicolae Florescu în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999, p.13.
- ARISTARC, „*Felix culpa*” și dl.Z. Ornea, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 49-52, decembrie 1997, p.13.
- Blandiana, Ana, *Cei doi scriitori*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.
- Crăciun, Gheorghe, *Autenticitatea: premise și efecte*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.
- Danciu, Liliana, *Între cântec și descântec. Construcțiile magicului poetic. În curte la Dionis, de Mircea Eliade*, în vol. *Incursiuni în Imaginar. 7. Mit, muzică, ritual. Abordări din perspectiva literaturii comparate*, Aeternitas, Alba-Iulia, 2016.
- Datcu, Iordan. *Mircea Eliade către Cezar Petrescu*, în „Literatorul”, nr.30/ 1995, p. 11.
- De Ory, Jose Antonio, *Mircea Eliade în India*, Traducere din spaniolă de Irina Dogaru, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999, p.10, 15.
- Florescu, Nicolae, *În anii '50 sub zodia exilului*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999, pp.12-13.
- Florescu, Nicolae, *O după-amiază cu dl.Mircea Eliade în „șantierul” literaturii sale*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 43-48, noiembrie 1997, p.7.
- Garrigos, Juaquin, *Pasiunea mea pentru Mircea Eliade*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 43-38, noiembrie 1997, p.1, 16.
- Glodeanu, Gheorghe, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 1-2, ianuarie 1999, p.3.
- Glodeanu, Gheorghe, *Magia nopții de Sânziene (I)*, în „Nord literar”, nr. 2 (81), februarie 2010.
- Glodeanu, Gheorghe, *Magia nopții de Sânziene (II)*, în „Nord literar”, nr. 3 (82), februarie 2010.
- Glodeanu, Gheorghe, *Memoriile lui Mircea Eliade*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 49-52, decembrie 1997, p.1, 4.
- Glodeanu, Gheorghe, *Mircea Eliade sau fascinația spectacolului*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 27-20, august 1997, p.3, 14.
- Glodeanu, Gheorghe, *Un roman inedit de Mircea Eliade*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 11-14, iunie-iulie 1999, p.3.
- Grigoriu, Iulian, *Elemente de existențialism în proza realistă a lui Mircea Eliade – Noaptea de Sânziene*, în „Analele Universității Dunărea de Jos”, Galați, fascicula XVIII, Filosofie, An IV, 2007, nr.7
- Handoca, Mircea, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade cu Juaquin Garrigos*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 17-20, sept.-oct.1999, pp.21-22.
- Handoca, Mircea, *Mircea Eliade în „Dicționarul scriitorilor români”*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 1-2, ianuarie 1999, p.15.
- Handoca, Mircea, *Mircea Eliade: Liviu Rebreanu - un articol portughez*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999, p 11.
- Handoca, Mircea, *Un Mircea Eliade par lui même. Scrisori către Mary Stevenson*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999, p.2.

Handoca, Mircea, *Un Mircea Eliade par lui même. Scrisori către Mary Stevenson II*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 7-10, aprilie 1999, p.2, 10.

Ierunca, Virgil, *Mircea Eliade și obsesia României*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Ireneusz, Kania, *Confesiuni despre Eliade și Cioran*, interviu consemnat de Malgorzata Borc, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 17-20, sept.-oct. 1999, p.22.

Lefter, Ion-Bogdan, „*Interbelicii*”: „adevăruri”, și „imagini”, în „Dilema”, anul VI, nr. 304, 27 nov.-3 dec., 1998, p. 6.

Linscott-Ricketts, Mac, *Mircea Eliade, deșrădăcinatul (1840-1986)*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VII, nr.47-52, ian.-febr.1997, p.6, 14.

Linscott-Ricketts, Mac, *Mircea Eliade, deșrădăcinatul (1840-1986) II*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr.1-4, martie 1997, p.6, 9.

Linscott-Ricketts, Mac, *Mircea Eliade, deșrădăcinatul (1840-1986) III*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 5-12, aprilie-mai 1997, p.10.

Linscott-Ricketts, Mac, *Reacția americană față de Mircea Eliade ca scriitor*, Traducere de Raluca Podocea, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 27-30, august 1997, p.11.

Linscott-Ricketts, Mac, *Reacția americană față de Mircea Eliade ca scriitor III*, Traducere de Raluca Podocea, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An VIII, nr. 35-42, octombrie 1997, p.10.

Lovinescu, Monica, *Demnitatea narațiunii*, în „România literară”, nr.9, 1999.

Mihăieș, Mircea, *De senectute*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Mihăilă, Ruxandra, *Scriitori români în arhive străine. Mircea Eliade în corespondență cu Mac Linscott Ricketts*, în „Manuscriptum” nr. 1-4 (86-89), 1992, Anul XXIII.

Milea, Doinița, *Mircea Eliade. Intelectualul. Exiluri, transferuri, identități*, în „Annales Universitatis Apulensis, Philologica” 8, tom 1, Alba Iulia, 2007.

Papahagi, Marian, *Câteva „teme” pentru o recuperare deplină* în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Pârvan-Jenaru, Dana, *Mircea Eliade la răscrucea dintre literatură, știință și viață*, în „Observator Cultural”, nr.462, 2014.

Patraș, Antonio, ... *la destinul unei aventuri*, în „Jurnalul literar”, Serie nouă, An X nr. 5-6, martie 1999, p.12.

Petreu, Marta, *Eliade par lui-même, II, Codul ascuns al Noptii de Sânziene*, în „Apostrof”, nr.5/ 2007.

Poenaru, Cristina, *Interviu: Prof. Mac Linscott Ricketts: „Mircea Eliade e produsul culturii românești”*, în „România literară”, nr.49/ 2003.

Reiter-Popescu, Cristina, *Noaptea de Sânziene și posibilitățile cititorilor*, în „România literară”, nr.4/ 1991.

Sălcudeanu, Nicoleta, *Un postmodernism saudosos?* în „Vatra”, nr.351-352, 2000.

Simion, Eugen, *Un spirit al amplitudinii*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Simuț, Ion, *Ieșirea din istorie*, în „România literară”, nr.46, 2006.

Sorescu, Marin, *Reîntoarcerea în centrul lumii*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Spiridon, Monica, *Introducere în metoda lui Eliade*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Ștefănescu, Alex., *La o nouă lectură: Mircea Eliade – Evadarea din timp*, în „România literară”, nr.3/ 2003.

Ștefănescu, Alex., *La o nouă lectură: Mircea Eliade*, în „România literară”, nr.1/ 2003.

Steinhardt, Nicolae, *Cum îl văd*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Ungureanu, Cornel, *Insula și țărmurile*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Vighi, Daniel, *Taina primei repetiții*, în „Caiete critice”, nr.1-2, 1988.

Zaidi, Ali- Shehzad, *Timpul sacru și teroarea istoriei în „Douăsprezece mii de capete de vite”, de Mircea Eliade, În românește de Rodica Grigore*, în „Viața românească”, nr. 7-8/ 2010.

3. BIBLIOGRAFIE CRITICĂ GENERALĂ

A. în volum

Albérès, R-M, *Istoria romanului modern*, În românește de Leonid Dimov, Prefață de Nicoale Balotă, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968.

Aron, Paul, *Histoire du pastiche. La pastiche littéraire français, de la Renaissance à nos jours*, Presses Universitaires de France, Paris, 2008.

Bachelard, Gaston, *Flacăra unei lumânări*, Anastasia, București, 1994.

Bachelard, Gaston, *Pământul și reveriile voinței*, Univers, București, 1998.

Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*, Paralela 45, Pitești, 2005.

Bachelard, Gaston, *Poetica spațiului*, Paralela 45, Pitești, 2003.

Bachelard, Gaston, *Psihanaliza focului*, Univers, București, 1989.

Bahtin, Mihail, *Esthétique de la création verbale*, Gallimard, Paris, 1984.

Barthes, Roland, *Plăcerea textului*, Traducere de Marian Papahagi, Postfață de Ion Pop, Echinox, Cluj-Napoca, 1994.

Bălan-Osiac, Elena, *Sentimentul dorului în poezia română, spaniolă și portugheză*, Minerva, București, 1972.

Bergez, Daniel, *Introduction aux méthodes critiques pour l'analyse littéraire*, Dunold, Paris, 1992.

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărășu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, Nemira, București, 2005.

Boia, Lucian, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930-1950*, Humanitas, București, 2011.

Boia, Lucian, *Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*, Ediția a V-a, Humanitas, București, 2015.

Braga, Mircea, *Dincolo de binele și răul culturii*, I, Imago, Sibiu, 2006.

Braga, Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Polirom, Iași, 2006.

Carare, Liviu, *Destine sioniste în comunism. Avram Leiba Zissu și Mișu Benvenisti*, în volumul *Destine individuale și colective în comunism*, Polirom, Iași, 2013

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Semne, București, 2003.

Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Traducere din engleză de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Traducerea textelor din „Addenda” (2005) de Mona Antohi, Postfață de Mircea Martin, Polirom, Iași, 2005.

Chartier, Pierre, *Introduction aux grandes théories cu roman*, Bordas, Paris, 1990.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, volumul 1, A-D, volumul 2, E – O, volumul 3 P-Z, Editura Artemis, București, 1995.

Ciocârlie, Corina, *Un țărm îndepărtat. Seducția frontierelor, frontierele seducției*, Cartea Românească, București, 2013.

Ciopraga, Constantin, *Mihail Sadoveanu. Fascinația tiparelor originale*, Eminescu, București, 1981.

Compagnon, Antoine, *Antimodernii. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes*, traducere din limba franceză de Irina Mavrodin și Adina Dinițoiu, prefață de Mircea Martin, Art, București, 2008.,

Compagnon, Antoine, *La seconde main ou le travail de la citation*, Éditions du Seuil, Paris, 1979.

Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, Cartea Românească, București, 2012.

Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, Ediția a II-a, Polirom, Iași, 1998.

Crohmălniceanu, Ovid- S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, I, II, Ediția a II-a, Universalia, București, 2003.

David, Emilia, *Poezia generației '80: intertextualitate și „performance”*, Colecția „Aula Magna” Editura MLR, București, 2016.

Davidoiu-Roman, Anca, *Limina sau o istorie a paratextului în proza narativă românească*, Prefață de Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Paralela 45, Pitești, 2006.

De Flers, René Al., *Radio „Europa Liberă” și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, Vestala, București, 2005.

De Rougemont, Denis, *Iubirea și Occidentul*, Traducere note și indici de Ioana Căndea-Marinescu, Prefață de Virgil Căndea, Univers, București, 1987.

Diaconu, Mircea A., *Firul Ariadnei. 10 cărți de proză (și nu numai)*, Eikon, Cluj-Napoca, 2014.

Ducrot, Oswald, Shaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Traducere de Anca Măgureanu, Ionel Vișan și Mariana Păunescu, Babel, București, 1996.

Eco, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Traducere revăzută de Ștefania Mincu, Pontica, f.l, 2006.

Fotache, Oana, Băicoianu, Anca (coord.), *Teoria literaturii. Orientări în teoria și critica literară contemporană*, Editura Universității din București, București, 2005.

Freud, Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Trei, București, 1994.

Genette, Gérard, *Figures IV*, Collection Poétique, Édition du Seuil, Paris, 1999.

Genette, Gérard, *Introducere în arhitectură*, Univers, București, 1994.

Genette, Gérard, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Collection Poétique, Édition du Seuil, Paris, 1982.

Genette, Gérard, *Seuils*, Édition du Seuil, Paris, 1987.

Glodeanu, Gheorghe, *Poetica romanului interbelic*, Ideea Europeană, București, 2007.

Glodeanu, Gheorghe, *Romanul: aventura spirituală a unei forme literare proteice*, Editura Fundației Culturale Libra, București, 2007.

Grégory, Claude (coord.), *Encyclopaedia Universalis, corpus 12, Encyclopaedia Universalis France S.A., 1994*.

Greimas, A. J, Courtès, Joseph, *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris, Hachette, 1993.

Guenon, René, *Metafizică și cosmologie orientală*, Traducere din limba franceză de Daniel Hoblea, Cuvânt înainte de Teodoru Ghiondea, Herald, București, 2013.

Guenon, René, *Simboluri ale științei sacre*, Traducere din franceză de Marcel Tolcea și Sorina Șerbănescu, Humanitas, București, 2008.

Ionescu, Christian, *Mică enciclopedie onomastică*, Editura Enciclopedică Română, București, 1975.

Ionescu, Nae, *Roza Vânturilor*, Culegere îngrijită de Mircea Eliade, Roza Vânturilor, București, 1990.

Jung, Carl Gustav, *Arhetipuri și inconștientul colectiv*, Trei, București, 2003.

Kaufmann, Jean-Claude, *L'invention de soi. Une théorie de l'identité*, Fayard/ Pluriel, Paris, 2010.

Kernbah, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Albatros, București, 1995.

Kristeva, Julia, *Pentru o teorie a textului*, Univers, București, 1980.

Kundera, Milan, *Arta romanului. Eseu*, Traducere din franceză de Simona Cioculescu, Humanitas, București, 2008.

- Lambotte, Marie-Claude, *Speculaire et spectaculaire, littérature et psychanalyse*, în volumul *Encyclopaedia Universalis* (XII), Paris, 1997.
- Lefter, Ion-Bogdan, *Despre identitate. Temele postmodernității*, Paralela 45, Pitești, 2004.
- Lejeune, Philippe, *Le pacte autobiographique*, Seuil, Paris, 1975.
- Lepaludier, Laurent, *Métatextualité et métafiction: Théorie et analyses*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2003.
- Lévinas, Emmanuel, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, Polirom, Iași 1999.
- Liiceanu, Gabriel, *Jurnalul de la Păltiniș*, Humanitas, București, 2004.
- Lugrin, Gilles, *Généricité et intertextualité dans le discours publicitaire de presse écrit*, Peter Lang, Berne, 2006.
- Lukács, Georg, *Teoria romanului. O încercare istorico-filosofică privitoare la formele marii literaturi epice*, În românește de Viorica Nișcok, prefață de N. Tertulian, Univers, București, 1977.
- Macey, David, *Dicționar de teorie critică*, Traducere de Dan Florea, Sorana Corneanu, Sorin Gherguț, Gigi Mihăiță, George Tudorie, Comunicare.ro, București, 2008.
- Magris, Claudio, *Călătorie nesfârșită*, Traducere din limba italiană de Afrodita Carmen Cionchin, RAO International Publishing Company, București, 2010.
- Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989*, Compania, București, 2003.
- Manolescu, Nicolae, *Desenul din covor*, Cartea Românească, București, 1988.
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Paralela 45, Pitești, 2008.
- Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, Eminescu, București, 1973.
- Martin, Mircea, *Despre canon într-o epocă postcanonică*, în volumul *Teoria literaturii. Orientări în teoria și critica literară contemporană*, Editura Universității din București, București, 2005.
- Mezdrea, Dora, *Constantin Noica în arhiva Securității*, Humanitas, București, 2009, Texte introductive de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu.
- Mihăieș, Mircea, *Ulysses 732, Romanul Romanului*, Polirom, Iași, 2016.
- Milea, Doinița, *Confluente culturale și configurații literare. Despre metamorfozele imaginarului în spațiul literar*, EDP, București, 2005.
- Milea, Doinița, *Elemente de poetică a povestirii*, Alma, Galați, 2002
- Milea, Doinița, *Romanul istoric românesc*, Ediția a II-a, EUROPLUS, Galați, 2010.
- Mitchievici, Angelo, Stanomir, Ioan, *COMUNISM INC. Istorie despre o vreme care a fost*, Humanitas, București, 2016.
- Năstasă, Lucian, (coord.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2003.
- Nourissier, François, *Dictionnaire des Genres et notions littéraires*, Introduction de Pierre-Marc de Biasi, Seria Encyclopaedia Universalis, Albin Michel, Paris, 1997.
- Pamuk, Orhan, *Romancierul naiv și sentimental*, Traducere și note de Rebeca Turcuș, Polirom, Iași, 2012.
- Panaiteescu, Val., (coord.), *Terminologie poetică și retorică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1994.
- Paulin, Jacques, *Volkswagen Blues*, Leméac, Montréal, 1988.
- Pavel, Toma, *Gândirea romanului*, Traducere din franceză de Mihaela Mancaș, Humanitas, București, 2008.
- Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Libra, București, 2000.
- Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Libra, București, 2000
- Phauphilet, Albert, *Études sur la Queste del Saint Graal*, Champion, Paris, 1980.

- Philippe, Gilles, *Romanul. De la teorii la analiza*, Traducere de Elena Popoiu, Institutul European, Iași, 2007.
- Pivot, Bernard, *La Bibliothèque idéale*, Albin Michel, Paris, 1991.
- Pîrjol, Florina, *Carte de identități*, Cartea Românească, București, 2014.
- Pop, Ion (coord.), *Dicționar analitic de opere literare românești*, II, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.
- Popa, Marian, (coord.), *Realismul*, Colecția „Lyceum” vol.I-III, Editura Tineretului, București, 1969.
- Popa, Marian, *Literatura română de azi pe mâine*, II, Semne, București, 2009.
- Popa-Blanariu, Nicoleta, *Când literatura comparată pretinde că se destramă. Studii și eseuri, vol. II, (Inter)text și (meta)spectacol*, Eikon, București, 2016.
- Popescu, Simona, *Autorul, un personaj*, Paralela 45, Pitești, 2015.
- Reuter, Ives, *Introduction à l'analyse du roman*, 2e édition entièrement revue et corrigée, Dunold, Paris, 1996.
- Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Amarcord, Timișoara, 2001.
- Ricoeur, Paul, *Soi-même comme un autre*, Éditions du Seuil, Collection Essais, Paris, 1990.
- Robert, Marthe, *Romanul începuturilor și începuturile romanului*, Traducere de Paula Voicu-Dohotaru, Prefată de Angela Ion, Univers, București, 1983.
- Săndulescu, Alexandru, *Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei, București, 1976.
- Săndulescu, Alexandru, *Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei, București, 1976.
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române*, II, Univers Enciclopedic, București, 2005.
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul general al literaturii române*, V, Univers Enciclopedic, București, 2006.
- Simion, Eugen, *Sfîdarea retoricii. Jurnal german*, Cartea Românească, București, 1984.
- Simion, Eugen, Prefată la *Cel mai iubit dintre pământeni*, cartea Românească, București, 1987.
- Simuț, Ion, *Arena actualității. Confidențe*, Polirom, Iași, 2000.
- Sollers, Philippe, *La divine comédie*, Desclée de Brouwer, Paris, 2000.
- Solomovici, Teșu, *Securitatea și evreii*, Editura Teșu, București, 2003.
- Steiner, Rudolf, *Conferința a V-a, 1 ianuarie 1914, Parsifal și Graalul*, în volumul *Christos și lumea spirituală*, Univers Enciclopedic, București, 2003.
- Steiner, Rudolf, *Știința ocultă*, Univers Enciclopedic, București, 2003.
- Todorov, Tzvetan, *Omul deșrădăcinat*, Traducere și prefață de Ion Pop, Institutul European, Iași, 1999.
- Țeposu, G. Radu, *Viața și opiniile personajelor*, Cartea Românească, București, 1983.
- Ungheanu, Mihai, *Arhipelag de semne*, Cartea Românească, București, f.a.
- Ungheanu, Mihai, *Pădurea de simboluri*, Cartea Românească, București, f.a.
- Ursa, Mihaela, *Eroticon. Tratat despre ficțiunea amoroasă*, Cartea Românească, București, 2012.
- Vianu, Tudor, *Studii de literatură română*, capitolul *Sinteze*, articolul *Asupra caracterelor specifice ale literaturii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965.
- Vierne. Simone, *Rite, roman, initiation*. Presses Universitaires de Grenoble, 1973.
- Vinereanu, Mihai, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indoeuropenistică*, Alcor Edimpex, București, 2008.
- Vișinescu, Victor, *O istorie a presei românești*, Editura Victor, București, 2000
- Vlad, Ion, *Romanul universurilor crepusculare*, Eikon, Cluj-Napoca, 2004.

B. în periodice

- Bozoky, Edina, *Les romans du Graal et le culte du Precieux Sang*, în „Tabularia. Études”, nr.9/ 2009, pp. 13-25.
- Căliman, Ion, *Ipostaze ale dorului în lirica populară (aria vestică)*, în „Timiensis”, nr.1, /2014, pp. 23-33.
- Gravet, Catherine, *Métamorphoses du mythe. Réécritures anciennes et modernes des mythes antiques* », în „Questions de communication”, 17 | 2010.
- Jünger, Ernst, *Pomul*, traducere de Petru Forna, în „Vatra”, nr. 177, 1985, pp. 13-15.
- Milea, Doinița, *Punerea în scenă a lumii-text*, în „Interculturalitate și plurilingvism în context european”, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015, pp. 61-69.
- Berl, Emanuel, *Despre „jurnalul intim”*, Traducere de Micaela Slăvescu, în „Caiete critice”, nr.1-2/ 1987, pp.33-36.
- Biagioli, Nicole, *Narration et intertextualité, une tentative de (ré)conciliation*, în „Cahiers de Narratologie”, nr.13/ 2006
- Boldea, Iulian, *Canonul literar. Limite și ierarhii*, în „Viața românească”, nr.2-3/ 2009.
- Boyer-Veinmann, Martine, *La biographie d'écrivain: enjeux, projets, contrats. Cartographie exploratoire d'un geste critique*, în „Poétique” nr.139, 2004, pp.299-314.
- Cesereanu, Ruxandra, *Imaginea securității în literatura română în comunism și postcomunism*, în „Caietele Echinox”, nr.1/ 2011.
- Charrue, Jean-Michel, *La liberté comme idée et comme réalité*, în „Le Portique” nr.1, 2005.
- Ciocârlie, Livius, *Memorialistică și roman*, în „Caiete critice”, nr.1-2/ 1987, pp.16-20.
- Cojocaru, Dragoș, *Dante în dilema silvestră*, în „Convorbiri literare” nr.9 (117), septembrie 2005.
- Crihană, Alina, *Memoriile unui romancier «de familie bună» sau despre o nouă (?) etică a esteticului: Virgil Tănase – Leapșa pe murite*, în „Caiete critice”, nr.12 (302), 2012, pp.14-21.
- De Biasi, Pierre- Marc, *Pouvoirs du papier*, în „Cahiers de médiologie” nr. 4, Gallimard, Paris, 1997.
- Duchet, Claude «*La Fille abandonnée*» et «*La Bête humaine*»: *éléments de titrologie romanesque*, în „Littérature”, 12 décembre 1973.
- Fânaru, Sabina, *Interpretarea critică fără frontiere*, în „România literară” nr.36/ 1999.
- Gignoux, Anne-Claire, *De l'intertextualité à la réécriture*, în „Cahiers de Narratologie”, nr.13/ 2006.
- Goetz, Benoît, *Milieus de la vie*, în „Le portique”, nr.21/ 2008.
- Ifrim, Nicoleta, *Memorie și istorie în narațiunea identitară: „Leapșa pe murite” – Virgil Tănase, o carte-destin*, în „Caiete critice”, nr.12 (302), 2012, pp. 22-28.
- Labeille, Véronique, *Manipulation de la figure. Le miroir de la mise en abyme*, în „Figures et discours critique. Acte d'un cahier Figura”, Montréal, vol.27/ 2011, pp. 89-104.
- Laurent, Déom, *Le roman initiatique: éléments d'analyse sémiologique et symbolique*, în „Cahiers électroniques de l'imaginaire”, nr.3: *Rites et littérature*, 2005, pp. 73-86.
- Laurent, Jenny, *Pour une stratégie des formes*, în „Poétique”, nr. 27/ 1976.
- Lăsconi, Elisabeta, *Reflecții despre canon*, în „Viața românească”, nr.2-3/ 2009.
- Lugrin, Gilles, *De la poétique à l'analyse du discours publicitaire: l'hypertextualité, entre intertextualité et architextualité*, în „Revue Tranel (Travaux neuchâtelois de linguistique)”, vol. 44/ 2006, pp. 133-149.
- Mareș, Magda, *Text, arhitext, paratext*, în „Limba română”, nr. 12, anul XIV, 2004.
- Martel, Kareen, *Les notions d'intertextualité et d'intratextualité dans les theories de la réception*, în „Protée”, vol.33, nr.1/ 2005, pp.93-102.

Milea, Doinița, *Intertextul ca pretext literar pentru funcționarea textului ficțional*, în *Manifestări ale creativității limbajului uman*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2014, pp. 20-26.

Milea, Doinița, *Jocurile memoriei în construirea ficțiunilor identității: G. Garcia Marquez, A trăi pentru a-ți povesti viața/ Vivir para contarla*, în „Communication interculturelle et littérature” Nr.2/ 2012, Institutul European, Iași, 2013.

Neț, Mariana, *Chipul, moartea și oglinda*, în „România literară ” nr.14, an 2000.

Pîrvan-Jenaru, Dan, *Fantasmemele textului literar*, în „Observator cultural”, nr.357, 2007.

Ruști, Doina, *Viața grea a canonului literar*, în „Viața românească”, nr.2-3/ 2009.

Tarditi, Claudio, *Manque d'être, désir et liberté: pour une comparaison entre Jean-Paul Sartre et René Girard*, în „Le philosophoire”. Nr. 2 (23)/ 2004, pp. 238-251.

Tupan, Maria, *Ipostaze orifice la antipozii Europei*, în „Incursiuni în Imaginar. Mit, basm, legendă. Mutațiile nucleelor narrative”, vol.6, Aeternitas, Alba-Iulia, 2015.

Vrabie, Diana, *O posibilă tipologie a autenticității*, în „Philologica Jassyensia”, An I. Nr.1-2/ 2005.

Wagner, Frank, *Les hypertextes en question: (note sur les implications théoriques de l'hypertextualité)*, în „Études littéraires”, vol.34. nr.1-2/ 2002, pp. 297- 314.

3. ALTE TEXTE LITERARE/ FILOSOFICE CONSULTATE

Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, capitolul *Despre dor*, Editura Pentru Literatură, București, 1969.

Culianu, Ioan, Petru, *Eros și magie în Renaștere*, Traducere de Dan Petrescu, Prefață de Mircea Eliade, Postfață de Sorin Antohi, Nemira, București, 1994.

De Troyes,Chrétien, *Le roman de Perceval ou le Conte du Graal*, Transcrit en prose moderne d'après la manuscrit françois no. 12576 de la Bibliothèque Nationale par S. Hannedouche, Note de Conrad Sandkühler, Gravures de Assia Tourghuénief, Deuxième édition, Triades, Paris, 1969.

De Troyes,Chrétien, *Cavalerul Lancelot*, Traducere, postfață și note de Mihai stănescu, Albatros, București, 1973.

Finkielkraut, Alain, *Și dacă dragostea ar dăinui*, Traducere din franceză de Vlad Russo, Humanitas, București, 2015.

Homer, *Odiseea*, versiune integrală în proză, prolog și mic dicționar de personaje mitologice de Flavia Buref, Corint, București, 2010.

Ionescu, Nae, *Roza vânturilor*, Cultura Națională, București, 1990.

Liiceanu, Aurora, *Dragostea cea veche îți șoptește la ureche: primele iubiri*, Polirom, Iași, 2016.

Michaëlis de Vasconcelos, Carolina, *A saudade portuguesa. Divagações filológicas e literar-historicas em volta de Inês de Castro e do Cantar Velho „Saudade Minha- ¿ Cuando te veria?”*, Edição da Renascença Portuguesa, Porto, 1914.

Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, capitolele *Introducere la dor și Revenirea la dor și despărțirea de el*, Eminescu, București, 1987.

Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Curtea Veche Publishing, București, 2010.

Sadoveanu, Mihail, *Noaptea de Sânziene*, Postfață și bibliografie de C. Stănescu, Minerva, București, 1979.

Sebastian, Mihail, *De două mii de ani*, Humanitas, București, 1990.

Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992.

